

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ

ЗАКОНИ ЖИВОТА

**Прво отаџбинско издање 2001. г.
Србиње - Нови Сад**

ДОБРИЦА КЊИГА

Србиње - Нови Сад, 2001

САДРЖАЈ

- Уместо предговора
- Изгубљени пут
- Човек и заједница
- Смисао историје
- Народна заједница
- Омладина и идсали
- Држава и државник
- Власт и властодршци
- Народна самосвојност
- Органска мисао
- Којим путем?
- Искре
- Човек
- Човек и религија
- Кратка биографија Димитрија В. Љотића

Говори и пиши Димитрије,
говори и пиши, али знај, нема нам спаса.
Говори јер си потребан као сведок пред лицем Божјим.
Нико те чути ни схватити неће,
иако је за чувење и за схватање лако,
јер су срца затворена.

Владика Николај (Велимировић)

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Предајући ову збирку мисли Димитрија Љотића јавности, њени уређивачи сматрали су за потребио да на почетку учине извесне напомене:

Прво. - Одмах после прошлога рата, године 1946-те, у Еболију (Италија), следбеници Димитрија Љотића издали су једну збирку његових мисли под насловом „ВИДЕЛО У ТАМИ". Треба рећи да је издавање те збирке у то време представљало технички подвиг за себе. А тај су подвиг извели омладинци, припадници техничке секције при тадашњем старешинству Омладине Збора. Видело, - како се збирка популарно звала, -представљало је врхунац онога што се у шапирографској техници тада, и под оним условима (у логору), могло постићи, а за то је требало, поред љубави, и много спремности на жртву (радило се буквално и дању и ноћу).

Настало, међутим, у одређеним условима Видело је имало и свој, тим условима одређен лик. А самим тим и извесне недостатке. Највећи му је „недостатак", пак, био - што је могло да буде извучено у врло скромном броју примерака и да буде подељено малом броју поштовалаца Љотића. Од 1946. до данас тај је број примерака сигурно десеткован.

Друго. - То, а затим приближавање тридесетогодишњици оснивања Југословенског народног покрета Збор, на чијем је челу стајао Љотић, али, најпре, потреба да се мисли овог ретког човека учине приступачним свима, и пријатељима и противницима његовим, и навела нас је да се прихватимо издавања мисли Д. Љотића, овог пута у другом руху.

Сам по себи посао нимало лак, а пун одговорности. Јер Димитрије Љотић није био мислилац по позиву нити му је мислилаштво било забава у интелектуалистичкој доколици. Његова мисао није имала амбицију да буде књишки допадљива (многе су узете из његових стенографисаних говора и предавања) или својом намерном сложеностју искључива, „оригинална", то јест намењена љубитељима бревијара. Не, она је била плод нужде, резултат животне стварности, императив једног историјског тренутка, чедо једне бурне епохе. Зато је она морала да буде намењена свима, и кнежевима и чобанима, и политичарима и студентима, и свакоме разумљива. Отуда је код Љотића врло тешко одвојити такозвану апстрактну мисао, која важи за све средине и за сва времена, од конкретних, актуелних опажања, везаних за савремене догађаје и за судбину наше нације. А ових других је толико много (нарочито о комунизму) да би се могла издати бар још једна оваква збирка. Уредници су, међутим, сматрали да треба да се држе извесне техничке границе.

Што се тиче поделе саме материје, она је овога пута извршена само ради тога да би се читаоци колико-толико лакше сналазили у збирци. Распоред материјала, међутим, под овај или онај наслов, отежан је био чињеницом да је велики број мисли такав да се лако може подвести под два или више подналова. А има и места где Љотић своју мисао намерно понавља у другом облику.

Треће. - Сврха свега овога, међутим, јесте да послужи главном: размишљању. И читалаца незбораша, али нарочито оних који радо иду или би хтели радо да иду за Љотићем. Јер, служење народу са власти Љотић је сматрао **нормалном** обавезом. Али, служење народу **ван** власти он је сматрао високом **моралном** обавезом човеком. И у томе духу Љотић је тежио да васпита своје следбенике. Око такве заставе он је окупљао своје пријатеље и саборце. То је она бескрвна, али **највећа** и **најдалекосежнија** револуција, што почиње прво у душама њених носилаца.

Четврто. - Мада писане и изговорене добрим делом скоро пре пуних **тридесет** година, мисли Љотићеве данас су актуелније него икада. Оно што је он некада говорио о политици, о управљању државом, о кризи савременог света, о комунизму, о великим преокретима, о човеку и моралу, а што је тада наилазило у јавности, нарочито код одговорних управљача, на пуно неразумевање, па чак и подсмех, данас постаје очигледна стварност, наметана гвозденим логиком целокупног развоја ствари. Његове мисли, његове дијагнозе, његова предвиђања, његови закључци, упутства, опомене, сугестије, све више постају **законима живота** на свим странама и за све који желе да се спасу катастрофе што се надвила над човечанством. Дубоко **верско** схватање и осећање, које је било средишна тачка и у приватном и у јавном Љотићевом животу, некада је могло изгледати „несавремено“. Данас, међутим, корифеји светске науке, физичари, хемичари, биолози и други, уколико више откривају тајне живота и природе, утолико све јаче указују на **веру и на Бога**. И религија више није ствар само вером одушевљених људи, већ и преокупација хладних научника.

Пето. - Сви који су слушали Љотића или читали његова дела, осетили су снагу речи и памтили његове оригиналне мисли о свим животним проблемима. Те мисли данас се могу срести и на ступцима наше штампе и у свакодневним разговорима; њих цитирају једни као његове, други као анонимне, па има чак и таквих који их приписују другим лицима. И то би могао да буде један од оправданих разлога да се објаве ове мисли.

Шесто. - Неупућени, а импресионирани нашом материјалном епохом, приметиће да Љотић упадљиво мало говори о „централној теми“ наше данашњице: о **економији**.

То, пак, није без разлога.

Окосница Љотићевог схватања живота била је мисао да „нема добре економије без добре политике, нити ове без здравог духа и доброг морала“.

Тај обрнути ред ствари од оног који је поставила материјалистичка филозофија, уствари **једино правилан**, и гонио је Љотића да се бори прво за „здрав дух и добар морал“, јер су они, по њему, били **предуслови** за „добру политику“ и „добру економију“.

„Снага тела је велика ствар“ - истицао је Љотић - „али она не може да замени снагу ума и снагу духа. Међутим, снага духа може да замени обадве.“

Ова велика истина, проверена искуством старим хиљадама година, доминира целокупним Љотићевим схватањем, и у то се мисли огледају, као у најчистијем огледалу, сва горућа питања живота.

Уредништво

ИЗГУБЉЕНИ ПУТ

Ретко у којој трагедији да јунак није скривио, на овај или онај начин, свој трагични крај. Ни Европи нису одмерени садашњи не-мири, садашње невоље и садашње беспуће случајно и случајем - него по заслуги.

*

Током сто педесет година своје последње историје, Европа се подала материјалистичком безбоштву и христорству. И изгуби оријентацију. И смете се. Као брод на пучини океанској коме су бусолу украли или му облаци северњачу закрили. Заборавише да кад бусоле на броду нема, може брод бити и с највећом другом техничком опремом, - ништа му помоћи неће. Лутаће и пропасти заједно са свима путницима и свом другом техником и богатством.

Ми данас живимо у најбурнијем историском времену, које је људска повесница од сеобе народа па на овамо забележила. Пред нашим очима су се распрскавала, у трен ока, као ватромети, огромна материјална богатства, вековима гомилана; друга опет, као мехурови од сапунице су, као у

сну, расла и надимала се, да би их за трен нестало. Нове државе ничу а старе се сувавају као куле од карата - или покушавају битну измену чак и друштвене основе. Њиха нам се под ногама све што смо дотле за чврсту основу држали. Чак и у такозваним егзактним наукама остало је мало непоколебаног, а да и не говоримо о онима које ни пре нису смеле да се назову непромењивим. Вишевековни обичаји и мишљења којима се старост не да сагледати, за неколико година бивају порушени.

*

Човечанство је учинило највећи напор да управља својом судбином. Никада се више није, међутим, показало колико је у томе немоћно. Споразумевања су свакодневна, а краја нема неспоразумима. Као да смо постали играчке у рукама сопствених материјалних и моралних творевина.

Ако човек пореди мишљења, веровања, обичаје и односе данашње са онима од пре 20 година^x, мора се зачудити да се тако дубока промена могла за тако кратко време десити. Кад је један младић пре 20 година читао сатире Јувеналове, није веровао да је оно што се у њима описује могло заиста постојати. Као зрео човек доживео је данас да то гледа својим очима.

Нисмо у стању рећи крај овог збивања. Само можемо да прикажемо његов садањи изглед. Нити можемо рећи колико ће све то трајати. Са сигурношћу можемо само тврдити да, обзиром на огромност заталасане масе, мора проћи релативно много времена док се не дође до извесне равнотеже, до оне сређености коју су запамтили они што помињу „добра стара времена“.

^x Ово је писано 1934. године.

*

Од велике сеобе народа на овамо није запамћено у људском збивању таквих дубоких

поремећаја као данас. Ми знамо да се налазимо у једном огромном и бурном процесу. Нисмо у стању да кажемо смисао тога кретања. Можемо само да кажемо: крећемо се некуда страховитом брзином, али каква је наша путања и који је њен циљ - не знамо. Ми немамо могућности да то речемо.

Као да нам догађаји говоре: иде страшна и непровидна ноћ над човечанством. Као да нам догађаји веле: пре него што та ноћ буде дошла, народи тражите и нађите свој пут. Тешко народу кога ноћ стигне, а он пут свој нашао није. Тај народ, заиста, кроз бурну и непровидну ноћ проћи неће. Неће румену зору дочекати. У току ноћи која долази биће млевен и самлевен, биће трт, и сатрт. Као да нам то догађаји кажу...

Овај рат^{xx} не личи ни на један ранији у новијој историји Европе. Он не личи чак ни на прошли светски рат, иако му је по времену најближи. А многе несреће у овом рату долазе баш отуда што се разлика не види. Она, међутим, није само спољашња. Она је суштствена, битна. Овај се рат све више претвара у светски грађански рат.

^{xx} Односи се на други светски рат.

*

Суштина данашње драме - то је горка и чемерна судбина човечанства што је тада, кад је веровало да је управо додирнуло врхунац свога разума, упало у бесмислицу и сулудицу, - што је у времену, кад је мислило да је достигло највећи степен слободе, дошло да робује стварима које је само створило; што је онда, кад је гордо и охоло човечанство већ себе увелико успело да обожи, да себе у својим очима направи нечим апсолутним, бедни људски род што се вије као црв на земљиној кугли, дошао до најнижег понижења. Охолост разума његовог довела га је на беспуће, а трка за сенком од слободе довела га је у право ропство сопственим творевинама. Није - понављам - суштина драме људске, ма како страшни и болни били догађаји које ток саме драме доноси пред нас, ни милиони живота, ни сузе, ни болови, ни штете, ни пустоши, чак ни греси који ће се током те људске драме испреплести. Суштина драме - то је трка за сенкама наше надутости, што нас је одвело на беспуће и довело до руба пропасти.

*

Некада, на измаку средњег века, један од великих песника написао је песму „Изгубљени рај". Величанствена је то драма. Али је много страшнија од драме изгубљеног раја - драма изгубљеног **пута**. Јер ако је човечанство изгубило рај, оно није изгубило пут који води рају. А то није страшно као драма изгубљеног пута.

Човечанство је ушло у једну огромну, скоро космичку револуцију, којој смо у стању мерити само правац и брзину, али крајњи смисао и трајање нисмо. Ово се може само наслутити. То нас упућује да закључимо да ће буре и опасности бити огромне над народима, да ће потрајати деценијама, ако не и вековима. Нису данас ово само кратковремене опасности, смењиване дугим периодима мира и радости, већ врло дуге и бурне ноћи са краткотрајним затишјем, једва осветљеним неким бледим виделом, што би требало да је сунце.

*

Свака култура има у основи својој своју филозофију, свој систем гледања на свет. Из тога је свака култура поникла, израсла и расцветала се. Ако једног дана култура и њена цивилизација почну да опадају - то је, пре свега, зато што су се њени носиоци удаљили од оне идејне основе, из које је та култура и поникла, што су издали онај филозофски поглед, који је родио ту културу, што су постали као дрвета без корена, да би завршили бесплодно, као „облаци без воде".

*

Морал без Христа показао се као неморал. Ко не види ову истину, исписану крвљу милиона младих људи, пожарима градова, рушевинама најкултурнијих крајева човечанства и губитком слободе толиких народа, тај ништа не види - слеп је и глув.

ЧОВЕК И ЗАЈЕДНИЦА

Заједница није прост збир својих чланова, већ је биће више врсте, те се срећа заједнице не постиже угађањем њеним саставним деловима, већ служењем ових заједници у чијој срећи једино и они могу наћи своју. Ко стане на друго гледиште, тај прво разори заједницу, а после пропадају њени чланови.

*

Човек по правилу избегава труд. Прима га као нужду, као невољу. Он по правилу избегава и опасност. Прима је исто тако као и труд. Цела природа, и мртва и жива, влада се исто тако као и просечни човек: иде линијом мањег и најмањег отпора.

Само свец и јунаци побеђују закон инерције у себи, излазе испод његове власти. Зато су само они изузеци.

Просечни човек, дакле, грађење и успињање прима само као оно што се избећи не може, као нужду, као принуду, иначе их избегава. Ако кућу своју не покрије капаће му за вратом, падаће му у постељу вода. То га принуђава да се потруди и намучи, али и да кућу покрије. Очигледне, неповољне последице његове личности стоје, дакле, као принуда и нагоне га да се потруди и намучи. Али ко ће у заједници вршити ту улогу? Заједнички интерес је далеко од јединке. А с друге стране, и кад га је свесна, она обично чека да друге јединке тај труд преузму на себе, а она да избегне труд и муку.

*

Капитализам се заснива на тврђењу, да је лични интерес најосновнији покретач људске радљивости у економији, а овај се одражава у равнотежи слободном игром осталих индивидуалних интереса... Капитализам је чедо индивидуализма, - јер да овог филозофског правца није било, не би капитализам имао подлоге на којој би био изграђен.

*

Капитализам и марксизам су рођена браћа и као многа рођена браћа живе у омрази крвној око наслеђа и првенства. И капитализам и марксизам су дошли из истог гледања на свет, индивидуалистичког гледања: да је људска заједница само збир јединки што је датог тренутка састављају, да према томе нема своје засебне интересе изнад интереса јединки, већ да је збир њихових интереса, њихових себичности - интерес заједнице. Разуме се да су оба - и капитализам и марксизам - дошли у ћор-сокак. Капитализам је контрадикција која у себи носи клице распада и

расула. Он је омогућио, уз изванредне техничке тековине, стварање огромне количине добара, али зато је створио и толике супротности, да цео тај поредак личи на врло високу кулу, уз чије је темеље предубока јама ископана.

Као реакција на то дошао је брат марксизам. Чедо исте мисли узело је да решава економске проблеме које је оставио капитализам.

*

Невоље савременог друштва потичу из индивидуалистичког начела, на којем је, пре 150 година, дефинитивно људско друштво постављено такозваном великом француском револуцијом. То начело је узело јединку људску као суверено мерило свих вредности, заборављајући притом њен однос према васељени, народу и породици, заборављајући притом, да без породице и без народа јединка не би могла опстати, губећи из вида да, само постављена у правилан однос према васељени, јединка људска може бити схваћена.

Окренувши тако наопачке поредак, овај индивидуалистички принцип породило је материјализам, капитализам или либералну демократију, па је тако дошло до садашњег, материјалистичко-либералистичког и капиталистичког друштва.

Невоље садашњег друштва траже решење. И многи мисле да ће то решење дати марксизам или бољшевизам. То им се чини нека особито значајна и дубока револуција, као нека дубока реакција на садање неправде и невоље. За те, а и за многе друге, биће право и велико изненађење, кад чују од нас да то, у ствари, иако је велика пустош и рушење, није никаква револуција. То је управо издаја револуције.

Није марксизам револуција из простог разлога јер потиче из истог индивидуалистичког начела. Ма како то чудно изгледало, марксизам је, не само непосредни, историски, већ природни, логички и морални наставак данашњег друштва. Међутим, револуција је прекид једног природног развића. А марксизам то није. Напротив, он је најприроднији развитак индивидуалистичке победе у 18. веку. Он излази из досадашњег поретка као пиле из јајета. Он се разликује од данашњег материјалистичког, капиталистичко-либералистичког друштва, не по суштини, већ по облику. Прва мисао марксизма је: атеизам. Нема Бога! Људи узалуд подижу очи небу. Оно је глуво, немо и пусто. Никога тамо нема. И не само тамо горе, изнад глава њихових, већ нигде. Према томе, луда су и глупа и сва остала веровања која извиру из вере у Бога и празне су све наде што су за ту веру везане.

Друга мисао је: материјализам. Нема духа! Све је само материја, па и сам дух је само психичка манифестација материјалног и само материјални услови живота успављују и покрећу историју људску. Само је материјално главно и битно у животу народа и држава, а морално, специјално духовно, споредно је. Такозвано морално и духовно је надградња економског. Оно је главно и основно, а морално и духовно се надграђује над основом и зависи од ње. Трећа мисао је: класна борба. Није народ један састављен од браће, већ од самих крвних непријатеља, распоређених углавном у две класе које су у сталној и непрекидној борби. Историја једног народа према томе није историја везаних у једну судбинску и културну заједницу осећањем пониклим из заједнице порекла или живота - већ историја укрупчаних крвних непријатеља, што се гризу, уједају, раскидају и уништавају у међусобној бесомучној борби.

*

Комунистички програм садржи безобзирно гњечење народног, органског, социјалног, политичког и духовног бића. Он то чини без стида, без притворства и страха. Он начелно целину народну и не признаје. Он тврди да је народ једно крваво клупче у коме се од искони, па све до остварења овог програма, два крвна непријатеља, две смртно и непомирљиво завађене класе, гризу, уједају и мрцваре.

*

Не могу велику политику остварити диктатуре, по томе што су пролазне, ни трустови мозгова, јер су упућени на малу политику, ни бирократија јер није по природи својој ни позвана да такву политику сама изазива, ако је као државни орган и позвана да је проводи по туђој иницијативи...

*

Владавина класе није ништа друго него најгора врста диктатуре каква се само може замислити.

Марксизам може да еволуира у тактици, али марксизам не може да еволуира у доктрини. У доктрини је марксизам један затворен систем, у коме су сви делови логички повезани један са другим. Зато марксизам не може у доктрини да еволуира, а да и цео систем, као целина, не буде срушен. А у тактици? У тактици може, и нико не може у тактици такву еволуацију да прави као што може марксизам.

*

Теорије људске имају велики значај. Кад је први пут човек поставио једно правило, он је ударио темељац свему овом данашњем напретку. али теорије не могу саму природу ствари да измене... Могу да искористе природу, али да је промене - не могу. Она теорија која о томе не води рачуна, та се на делу показује као немогућа. Код такозваних природних наука та се немогућност одмах покаже. Ко би, на пример, саградио грађевину на песку, а о томе не би при грађењу водио рачуна, вероватно не би је успео ни саградити: срушила би се.

У људском друштву је већ друкчије. Ту се и нетачне и немогуће теорије могу примењивати годинама, по цену насиља, - али се зато, што је експеримент дуже трајао, са све већом катастрофом мора на крају крајева показати као лудост покушаја. Међу ове теорије спада и марксизам. И он ће се, борећи се против људске природе, морати срушити.

*

Рој је друштво пчела, у коме влада потпун комунизам. Само он је заснован на биолошкој природи пчела, где су градилице бесполне и безстрасне јединке које имају само једну страст: рад и борбу за рој. Матица је мајка јединка и владатељка. А трутови мужјаци, од којих ће само један бити потребан, а остали су до свадбе краљичине. Свадба оном једном доноси смрт, а одмах по свадби гину и остали, који су сад заједници непотребни.

Али такво друштво се може изградити на таквој природи пчела. Промените, кад би могли, природу њену, учините сваку пчелу способном за оплођење, - свршено је с ројем, јер ће сад свака мајка гледати да њена алвеола буде најбоља и да буде највише хране спремно за њено потомство.

Марксизам је хтео, отприлике, обрнуту ствар од људског друштва, које има друкчију биолошку, психолошку и духовну основу - да направи нешто налик на рој.

*

У огромном народном искуству налази се сабрано сазнање, да се и појединци и народи опредељују врло често и искључиво нематеријалним и несебичним разлозима, и да су због тога вољни поднети огромне жртве.

Народ зна да је нематеријално веће и теже од материјалног, и ако је и ово важно. Али ће се због материјалног ипак мање жртвовати него због нематеријалног, - а то не би могло бити кад би обрнуто било тачно.

Ако човек купује нешто материјално, он ће жртвовати само толико колико та материјална ствар у његовим очима вреди. Чим пређе границе вредности, он неће више хтети за ту ствар да да.

За нематеријалне ствари даје и сам живот. Без тога нема вредности. Често се пак живот даје, нарочито међу сељацима, за бразду земље, па би се отуда рекло: ето случаја да се живот даје и за једну безначајну вредност. Међутим, баш тај случај показује да се живот не даје за бразду материјалну, већ за част јуначку и понос повређен заузимањем бразде земље, која припада њему и коју као такву он и његово јунаштво треба да штите.

*

Народи осећају, да у томе чудесном океану животном није и не може све бити материја. Пре су у стању схватити, да је и материја еманација духа, него да су живот и оно што зову духом изливи материје. Још је мање народном искуству могуће схватити животни и васељенски поредак без божанске прошлости.

При том су атеисти и материјалисти даље од праве науке, него што је сам народ са оваквим својим схватањем. То доказује, уосталом, и чињеница, да су највећи представници науке у већини били далеко од материјалистичког и атеистичког погледа на свет. У највећем броју они су се устручавали да прихвате закључке материјалиста и атеиста, а у знатном броју су били сами на супротној страни својим мишљењем и веровањем. А из тога се да закључити само једно: да наука не оправдава филозофски став материјалиста и атеиста.

*

Страшна је диктатура људи који над собом Бога признају. Како тек мора бити страшна диктатура људи који над собом Бога не признају!

*

Диктатор који над собом Бога не признаје, који јавно исповеда своје неверовање, односно своје веровање да над њим нема никакве веће силе, то мора да је страшно, јер тај који исповеда да нема никоме и ни за шта рачуне да полаже, тај не зна за моралне законе. Ми, пак, као Словени и хришћани, на таквим схватањима не можемо да стојимо.

СМИСАО ИСТОРИЈЕ

Кад нам предају историју народа причају нам о царевима и краљевима, о ратовима и биткама, о култури и економији. На тај начин мисле да су нас научили историји људској. Али и цареви и краљеви, и ратови и битке, и култура и економија само су спољашње лице историје. То само за себе значи много знати, али много знати не значи још и много разумети... Јер знати царева и краљеве, ратове и борбе, културу и економију, то је, да тако кажемо, знати историју у две димензије, посматрати догађаје у ширину и дужину... Али ако нам не кажу каква је била духовна атмосфера тога времена, ако нам не открију стање владајућег духа, неће нам догађаји, па ма како јасно излагани, бити јасни.

*

Има једна духовна атмосфера дубља од интелекта, па чак и од уметничког изражавања. То је она која је од пресудног утицаја и на само уметничко стварање. То је оно што је у стању од малог, нејаког и сиротог народа да направи пресудног историског чиниоца, да га узвитла и да га учини снажним као олују, да га баци с једног континента на други, да га учини неодољивим освајачем великих царства, рушиоцем неосвојивих бедема, поседником неоцењивих блага, наследником префињених култура, које он гази и не разуме, али, на крају, одбацујући оно што је сасвим супротно његовом духу, узима оно што му годи.

То је оно што је у стању велики, силни и богати народ да скине са историске позорнице, да га пороби, осиромаше, растури и уништи, то је оно што чини да од једног народа што је живео или владао једним крајем остане само успомена у понеком називу места, планине и река - као острво пропалог континента у океану, или порушене зидине давно оборене тврђаве или насеља.

*

Не покрећу људе толико материјалне колико нематеријалне невоље. Отуда је, сасвим природно, искуство народно, полазећи од таквог сазнања, морало одбацити материјалистичко схватање историје, исто онако како му је туђ и појам борбе класа.

*

Ми знамо да историја људска не иде само из напретка у напредак. Напротив, ми знамо да историја људске делатности сведочи сваки дан, непорециво и непобитно, да не мора један народ стално напредовати. Напротив, може и опадати. Неки чак тврде: и мора опадати. Сама та чињеница, да историја једнога народа није само успињање, да може бити застајкивање, а може бити и опадање, речито говори да идеали различитих поколења не морају бити истоветни, једнаки, него се морају разликовати.

*

Ако велики догађаји у прошлости једнога народа остану без везе са данашњицом, она ће нам бити мршава, кржљива и штура.

Овакви догађаји су видљиви путокази што дају правац кретања једном народу. И обрнуто је истина. Налазите ли да нам је данашњица кржљива, тмурна, без идеала, беспутна - немојте дуго тражити узрока: изгубила је везу са оним огромним догађајима што показују прави смисао историје.

*

За нас је јасно да духовне вредности имају огроман утицај на живот људски. Признајемо, свакако, у разумној мери, и утицај материјални, али ми смо сасвим далеко од оних, који сматрају да се цела људска историја да искључиво објаснити историјом људских економских материјалних односа. Нити видимо, нити можемо схватити да је циљ људској историји оно што овакво схватање

људске повеснице прећутно тврди. Већ заједно са најбољим тумачима њеним мислимо, да прави циљ њен, у свом најлепшем изразу, јесте управо чисто духовне природе.

*

Нације су најмање историјске јединице у општој историји људског рода и то не по нашој жељи, већ по природи ствари. Неко не може утицати на историју човечанства друкчије него преко историје своје нације... И грех је против човечанства негативан став према својој нацији и према својој националној историји. Ко је истински грађанин света, мора желети да свака нација дође до свог највишег изрази, да испуни меру својих развојних могућности. Како онда да својој нацији то исто не пожели и свом снагом не осети тај дуги процес који се зове историја његовог народа?

НАРОДНА ЗАЈЕДНИЦА

Неписан је закон Отаџбине. Записује се оно што се може заборавити, што би могло бити мало друкчије, а да не буде битно друкчије. Оно што је у природи саме ствари, што се не може од ње одвојити, а да се сама ствар, у битности својој, не измени - оно се не мора записати, јер све о томе говори. Ни санкције у законима за повреду овога закона нема. За друге законе то мора да се предвиди. Санкција за повреду овог закона је у самим темељима Отаџбине. Ниједна власт не потврђује и не кажњава његово непоштовање, али никаква повреда других закона, по тежини последица, није му равна.

*

Народ није мртва стварност, преко које се разне комбинације могу тако, без штете ређати, док не дочека праву. Народ је животи и живи организам који под утицајем свих ових комбинација трпи и мења се на своју рођену и вечиту штету. Једна за другом, извесне „практичне и реалне“ комбинације убијале су живу, духовну отпорну снагу народа. Убијале му наду, веру и љубав. Свака претходна комбинација махом је нашла боље стање него што га је оставила својој наследници... Правила је народ горим него што је.

*

Ако народ не може да одлучује о путу којим треба поћи за његово добро, народ може, кад се пошло добро, осетити да је тај пут добар - онако исто као што ћелије нашег тела не могу решавати шта треба да учинимо за наше здравље или за наш интерес, али кад смо већ нешто учинили, ћелије осећају задовољство или нелагодност, мир или несигурност.

*

Ништа смо без снаге духа. И баш кад смо писали ове речи, наиђе један пријатељ и исприча нам случај једног комсомолца (члана комунистичке омладине), који је пребегао из Совјетије у Пољску и тамо говорио са омладином руском која је у Пољској одрасла. Говорили су му они о разним новим правцима политичко-друштвеним код руске ванграничне омладине, а он слушао пажљиво па на крају рекао: „Да, наћи мисао за коју би било лако умрети!“ О, дивне ли и дубоке речи! Побегло из земље физичке и духовне глади, он осећа да његово дивно и младо тело није ништа и неће бити ништа, ако не нађе нешто изнад себе ради чега ће живети и чему ће служити.

„А како ћу“ - мисли он - „како ћу испитати и утврдити да ли сам на правом путу? Како ћу познати да та мисао није заблуда?!“

„Тако“ - продужује он да мисли у себи -, „која мисао буде тако свеобухватна, тако привлачна, тако светла, да ми тада пред њом и за њу буде било лако жртвовати свој млади живот, лако умрети“.

Па онда гласно рече: „Да, наћи мисао за коју би било лако умрети!“ Не умрети самоубилачки, но умрети ради остварења те мисли, борећи се за њу и њено остварење. А сад слабост духа завладала. Па нема одушевљења, не лети се на крилима заноса и вере. Смрзли се сокови једног народа жарког, па сваки, како изгледа, једва снаге да има у себи, о великом себи да мисли.

Ко да мисли о другима? Ко да се жртвује за друге? Ко да осети целину? Ко да себе потчини интересима њеним?

Само о себи свако мисли. Велика и очајна слабост духа. А ја знам да тако бити и остати не може. Мора се смрзнута крв раскравити. Извори запечаћени невиђене снаге духовне морају бити распечаћени.

*

Вредност једног народа јесте у правој сразмери са бројем јунака и правих људи. Уколико је број људи, са правим људским особинама, већи, народ је већи и богатији. Добро је да народ има људе који се брину за добре коње, добре волове, добре овце, добре петлове - али народ треба упутити и да добре људе подиже...

*

Највећа је опасност за лађу једну кад јој униште бусолу. Нека свега на њој има у изобиљу, нека јој стројеви брекћу од снаге - а бусола само кад се поквари на пучини, где се само небо и вода пружају до бесконачности, то за лађу највећу, често страшну опасност представља. Изгубљена на пучини, пут не може наћи, опасности не може побећи: олупина ће постати. Тако и са народима бива кад изгубе духовне основе свога живота. Сви губици ће доћи иза тог, данас тако незнатног губитка. Здравље ће изгубити, слободу изгубити, богатства изгубити, царство изгубити, славу и хвалу изгубити. Лутаће животним океаном народ тај, склањаће се други народи од њега и његовог пријатељства, као што се бродови, које таква несрећа није постигла, уклањају с пута олупини пропале лађе.

*

Нема дела без домаћина. Може бити посла и рада али дела нема. Јер једно је рад, работа, а друго је дело. Рад је напор и робовање материји, а дело је благослов и утеха стваралаштва. Рад је као цвет, а дело је плод. Колико је рада и работе без плода?! И зато домаћински народ не пада у екстазу пред радом, али ужива у делу.

*

И зато је за домаћина наш народ: у васељени, у држави и у дому. Отуда му никакво мудровање људско не може поколебати веру у Бога. Гледа он сва пречудна дела око себе и, ако хоћеш да осетиш бич његовог потсмеа, покушај да му докажеш да су толика дела настала случајем или сама од себе, без поретка домаћинског и без домаћина.

*

Отуда је народ за Краља и државу, ни за тиранина, ни за лутку, већ домаћина. Не можеш ти учинити својим мудровањем да се он поплаши Краља и његове власти, јер се он плаши, изнад свега, друштва људског без власти, или, што је још горе, друштва са више власти ли многоначалија. Он је за једноначалије, јер домаћински гледа на државу.

*

Отуда је за домаћина у дому своме. Зна он домаћински народ наш да домаћин први рани и последњи леже, а кад сви спавају он бди у постељи. Други сигурно више раде, али он ствара. Кад дела није било, кад нико о њему није ни сањао, оно је засијало у његовој свести као мисао, као искра у тами, и пре него што су други узели да раде рукама и ногама, он је грејао душом својом ону мисао, чинио да она расте, љубио је и љубављу је вајао, па кад је она добила пуноћу узраста, рађао је и предавао другима да је пред његовим очима и под његовим старањем, а по његовом упутству, обрађују, да би се у дело оваплотила.

*

Народна заједница схваћена у својој вечности, не као данас живеће поколење, већ као бескрајни низ поколења из давне прошлости до несагледиве будућности, је изнад нас, изнад јединке, изнад делова, сталежа, покрајина, па и поколења. Сви наши посебни интереси пред њеним интересима морају устукнути.

*

Само кукавички народ не сме истини у очи да погледа. Само народ који не сме истину да види, завлачи као ној своју главу у песак, бежи у царство лажи и живи у овом. Разуме се да се такав народ стално сукобљава са стварним животом, јер не гледа ствари какве јесу, већ живи у самообмани да су ствари око њега онакве какве би он хтео да су. Такав је народ упућен на пут своје несреће, слома, па, можда, и смрти.

*

Народ расте и уздиже се кад му је дух везан за Бога и Отаџбину, кад је одан домаћину државе и дома, кад се синови диче чојством и јунаштвом, а мајке и кћери пожртвовањем и чедношћу, када се не боји нико напора и самосавлађивања. Напротив, народ опада кад окрене леђа поменутиим врлинама.

*

Има један капитал народни који се не сме окрњити. Може народни иметак опадати, може и државна територија, под спољашњим невољама, бити смањивана, али народни морални капитал не сме бити смањиван. То је разлога за боље дане. Никад будућност није црна народу недирнуте моралне главнице.

*

Основа друштвеног живота је дубоко моралне природе: што виши морал, то чвршћа заједница.

ОМЛАДИНА И ИДЕАЛИ

Ко би се могао мрштити на младост и љубав? Ко би се згражао над тим вечитим распрскавањем вечите снаге и радости?!

Али, свака животна врста има свој закон, утврђен природом у границама којег се радост и снага испољавају.

По томе закону цветају биљке раскошном шароликошћу и расипају мирисе своје лепоте. По томе закону животиње, свака у својој врсти, расту и бујају, распињу их снага и младост, пресипају се у бојама, радују се звуком и покретом. И човек има тај закон у себи. Само док за биље и животиње тај закон има снагу природног закона, човек није безусловно везан. Он је слободан и да га прекорачи. И то чини обилно. И баш поводом таквих ствари рекао је Павле, апостол из Тарса: све нам је дозвољено, али нам није све корисно!

*

Нама је одувек било јасно да човек може бити и млад, и у највише случајева и заљубљен, а да не мора бити бестидан, раскалашан, разуздан.

*

Не осећа ли се при погледу на раскалашну младост како јој нешто огромно недостаје. Зар бестидан кикот њен не изазива исти утисак као звук напрелог звона? Зар бестидна младост не изазива слику грозда са чијег је зрневља прашаста измаглица поскидана, или хитрог лептира коме је шарени прах са крила био покупљен?

*

Младост и љубав су вечити. И што лепша младост, то дивнија љубав, то снажнији и већи народ.

Али бестидност, раскалашност и разузданост не само да нису вечити, већ је сигурно да народ, на чијем образу нестаје стида, у чијим се недрима бестидни и разуздани живот рађа - тај народ може сигурно да сматра све то не као знак своје снаге, већ као поуздан знак свог потпуног пропадања.

*

Живот је тако исцрпљујуће пренатрпан, прескуп, преопасан и претежак посао, да се у почетку младости мора бити милијардер духовни, да би се на крају живота било пристојно имућним. То важи за све нас просечне људе који нисмо ни хероји ни свеци. А зна се, из многобројних искустава, да раскалашност, бестидност умањују снагу, не само тела, већ нарочито снагу духа, убијају ведрину, отупљују високе духовне моћи, огрубљују душу.

*

Будите цели људи, а не половни, и целе жене а не половичне. А цели ћете бити само на тај начин, ако претходно загосподарите духом својим, душом својом, ако тамо реда направите. Ко не може реда направити у својој души, не може га заиста направити ни изван ње.

*

Велика ти борба предстоји, младости, мила омладино. Највећа и најстрашнија борба. Победиш ли ту, младости, победићеш свуда. Сијаће се лица ваша, млади људи, као сунцем окупана. И у сасвим облачне дане носићете сунчев сјај на своме лицу, његове зраке у својим очима. Снага

његова оживеће кроз ваше речи. Победоносци и сунцоносци ћете постати. Неће непријатељ дочекати јуриш и налет такве војске. Очи му неће моћи издржати сјај ваш.

*

Ти сада имаш за задатак: као будан стражар да пазиш на свој дух, на гласове који се по њему дижу, као мртви у поноћи на гробљу. Ниједнога тренутка ти не смеш престати да бдијеш да би светлео дух твој, да би сијало сунце увек у њему, да мрак и облаке сузбијеш, да смрад и таму изгониш, да миомирисом окупаш сваки угао душе своје. Не радиш ли тако, као марљиви домаћин на њиви својој, коров ће покрити племенити усев, облаци ће ти застрти све видике духа, бура ће, место ведрине и мира, тамо владати. Као орахова љуска бићеш плен и играчка, данас једног а сутра другог таласа. Нећеш сунце носити на свом лицу нити ће зраци његови палити из твога погледа нити ће се снага његова огледати у твојој речи. Мрачан и жалостан ћеш човек бити. Неће те чекати Бог. Неће за тобом вапити људи. Неће за тобом чезнути земља. Нећеш бити потребан никоме, а себи ћеш самом бити на терету.

*

Запамтите: мрачних је и без вас много. Не исплати се више бити кукавица и шићарџија. Намножио се исувише тај род. Род јуначки и мученички се проредио. Потрудите се да га попуните, али не само уснама него стварно... Учините да сунце, мир и радост царују у вашем духу прво, да би кроз вас они зацарили у народу нашем.

*

Омладина мора да тежи за пуноћом и богатством живота. И отуда мора бити снажна. Али она неће бити снажна, ако пође путем индивидуалистичке, већ само путем органске мисли. Јер нема јој лепоте живота, ни пуноће његове, ни светлости његове, ако трчи непосредно за срећом својом личном, већ ако пође неодољиво за срећом своје земље.

*

Млаких типова у здравом народу има мало. У здравом народу, док бујају сокови у животу, мало има млаких, јер су они плесан на телу. А плесан не долази где животни сокови избијају свом снагом.

Млаки типови у омладини су ретки у здраво време. Али у болесно и ненормално време, које значи дубок поремећај, млаки типови се појављују у народу, па и у омладини. То нити су хладни нити су врући, него млаки. Они, за које благо Христова уста казаше:

„Избљуваћу вас!"

*

Врући, испуњени љубављу, примају живот као своју једину могућност. Они су дубоко свесни да је живот њима пружен, да нема друге могућности да се човек оствари до кроз живот. Тај пут примају с љубављу. Знају да је живот борба, али осећају да имају снаге коју даје љубав - а снаге су огромне, тако да су тешкоће према снагама мале. Знају да има облака који скривају сунце, али виде и знају да иза тмурних и црних облака жарко сија сунце. Знају да трња има на све стране, али знају да је снага таква да и трње може цвећем да процвета. Знају да је свет пакостан, али знају да под акцијом и делатношћу и ругобе се дају пролепшати. Они знају да је живот пун неправди, а љубав, коју у срцу носе, гони их да се за правду боре. Знају да је живот пун лажи, али исто тако знају да имају снаге да се боре за истину.

едном речју, ови врући, покретани огромном снагом љубави, градиоци су живота и његови покретачи. Они су со и светлост земљи и људима. Тешкоће, макакве биле њих не плаше. Они знају да су тешкоће везане за њихов људски живот, положај и судбину. Они не само да примају тешкоће активно, него им налазе дубоки смисао: налазе да су те борбе и муке управо потребне животу, јер путеви који воде идеалима посути су самим препрекама, а смисао је тих препрека у томе да свака шуша не може да стигне до идеала.

*

Идеал се зове оно што се једва у даљини сагледати даде и што се само по цену напора, борби и жртава може постићи. Идеал није оно што се без муке и борбе може постићи. У ширем, општијем и духовном смислу речи, то до чега се без жртава долази, то није идеал. Пасти са високог торња није идеал. Али попети се на велику висину, то је идеал, јер за то треба напора. Добити на лутрији није идеал, јер се може добити без борбе - једним случајем. Али борити се, мучити се, па постићи нешто, то је идеал.

*

Путеви који воде идеалима посути су самим препрекама, а смисао је тих препрека у томе, да свака шуша не може да стигне до идеала. Јер кад би путеви до идеала били засути цвећем и поплочани, која то људска шуша не би стигла до идеала? Али зато што је промишљу одређено да тај пут буде посут препрекама, они то примају са љубављу, као нешто што је људима, човечанству и васељени једино потребно, без чега не би било што треба да буде.

ДРЖАВА И ДРЖАВНИК

Држава је као алат којим један народ кује своју судбину. Алат мора бити веран. Мора тежње народа верно извршавати, интересе његове верно бранити.

*

Држава почива на правди и сили. Ко зна и мари за правду, правду му је држава дужна дати. Ко не зна и не мари за правду, тај ће на себи осетити силу државе.

*

Зар мислите да је држава мање опасна ствар од пушке? Од једне пушке може да погине због нехата један, ретко два или више људи. Кад се не мислећи барата око државе, могу да страдају стотине хиљада и милиони људи.

*

Највећи део човечанства верује да је морал откривен с неба. Ми пак мислимо и кад тако не би било, да би морални закон био пронађен у самој природи ствари. При сваком брижљивом испитивању би се утврдило да пут честитости, ипак, најсигурније води повољним резултатима. Да, управо, боља економија живота народног захтева поштовање моралних прописа. Зато је народ, из свог исконског искуства, исклесао ону дубоку реч „Правда држи земљу и градове!”

*

Над државом и над расом постоје бескрајно веће вредности. И држава и раса вреде толико колико људе тим већим вредностима приближавају.

*

Кад је држава јака, нема опасности од самоуправа. Чак мислим да би се могло рећи да самоуправе јачају државу, јер узимају на себе огроман број послова и задатака.

*

Владе не смеју употребљавати државну власт, државни апарат, ни државна средства ради оснивања својих политичких организација. Свак има права да ради на образовању своје политичке организације. Али нико нема право да у том циљу употреби оно што не припада само њему.

*

Најгоре цепање једног народа је оно које се врши на питању спољне политике. У вођењу спољне политике сваке земље постоје извесни императиви којих се сви добри управљачи, па и свесни грађани, морају држати. Један од првих и најглавнијих јесте: имати увек на уму, водити стално рачуна о интересима своје земље и свога народа. Интереси других земаља и других народа, ма колико били велики, племенити и леви - или обрнуто - рушилачки, себични и ружни, могу и морају бити посматрани једино са гледишта наших интереса. Љубав и мржња, симпатије и антипатије, ствар су појединца. Свако је од нас слободан да то изрази, чак и да јавно манифестује, одлазећи као добровољац у једну другу земљу, под једну или другу заставу, за једне или друге циљеве. Али нико није властан да своју земљу изложи страхотама рата због својих схватања, својих симпатија или антипатија према једној или другој зараћеној страни.

*

Нема људске заједнице без људске мисли, без вере у заједнички пут и судбину и без топле љубави која из те мисли произилази.

Кад нема људске заједнице без тих услова, не може ни заједничке државе бити где ти претходни услови нису обезбеђени.

Није довољна политичка, државна ограда да људе одржи у заједници.

Свиње се могу задржати у обору, стока у стаји, али људи, које не веже заједничка мисао, вера у заједнички пут и судбину и љубав међусобна, не могу чинити људску заједницу. Слабе су и најјаче политичке и државне ограде и везе да такву заједницу одрже.

*

Упркос свију негативних појава, ми верујемо да Југославија није случајна грешка, већ резултат једног другог, органског, тринаествековног процеса. Ми верујемо да и Југославија има у себи неотворене изворе животних способности.

*

Процес националне историје свршен је. Југославија је њена круна. Наши претци гледали су је као светлу тачку пред собом за тринаест векова откада су дошли на ово тле. И кад нису знали да је зову као ми данас, за њом су ишли.

Бугари су је звали Бугарском. Покушали су да створе велику Бугарску што ће избити на три мора, па до Панонских равница. Али бугарско име и мисао нису били довољни да одрже Југославију, па се, после великих владара, Бориса и Симеуна, распала.

И Срби су то хтели, али после сјајне породице Немањића пропала је држава. И она није успела да скупи под кров све оне, који по природи ствари треба да дођу.

Хрвати су први видели истину свесно, и рекли: нема добра ни Бугарима, ни Србима, ни Хрватима, ни Словенцима док немају један заједнички инструмент своје судбине -једну земљу, једну државу. Југословенска мисао је по пореклу хрватска мисао. Ту су мисао они осетили, видели и као јеванђеље објавили. А Југославија је дошла доцније, после једног огромног светског сукоба, који је успео да уздрма дотадашње оквире и да се после рата појави на развалинама многих држава.

Одсуство народне и државне политике ће од једног народа направити више народа. А права и стална општенародна политика би од више народа током времена направила један народ. То треба да знају сви којима је заиста стало до јединства народног и државног. Југославија је као огроман брод на који се укрцало 15 милиона путника, и то не иде од једне станице до друге, већ од рођења до смрти, и то не само они, већ и гробови њихових предака и колевке њиховог потомства. Руководити тим бродом и судбином његових путника, пазити га од ветрова и буре, чувати га од судара и скривених стена, обезбедити том огромном броду путника мир, правду и благостање, јесте задатак општенародне и општедржавне политике. Руководити тим бродом и судбином његових путника, без одређеног правца и циља, од случаја до случаја, водећи рачуна о томе, шта захтевају интереси појединих „наших“ људи, „наших“ јер припадају једном посебном кругу људи на том броду, „нашој странци“ или „нашој клици“ - јесте та друга политика којом се Југославијом управљало скоро непрестано за ових шеснаест година.

*

Којим именом да крстимо безглавост и расуло за које бисмо само проклетство на његове кривце и страшни гнев на његове извршиоце могли имати, кад не бисмо били уверени да има пребола тешкој нам, на изглед, страшној болести.

Ми нисмо од оних који за све ово бацају анатему на Хрвате. Ми за све што се дешавало кривимо, углавном, Србе. Хрватски грех долази као секундарна појава: он живи од српског греха. И ако Срби немају довољно храбрости да то виде, да то себи кажу, да се због свог греха дубоко покају, искрено га омрзну, нема спаса Србима, па ни Југославији. Онда су тешки болесници без наде на оздрављење, болесници којима се истина не сме говорити, и којима се олакшавају последњи часови благим речима и слатким напитцима. Ако Срби имају храбрости да истини у очи погледају, да је себи кажу, да свој грех признају и исповеде, искрено га омрзну, онда је њихова невоља само блага опомена и лаки прекор, устаће они и ускрснуће, и с њима сва лепота и величина коју су кроз векове своје историје знали испољити.

Нека онда не слушају оне што им брижно шапућу да праве српску јединицу^х: ништа им није потребна. Где ћеш веће српске јединице од Југославије, коју су прошла поколења створила за Србе, као и за Хрвате, као и за Словенце? Нека не губе времена - нека се не враћају назад, ако су јуначко колено, као што се о њима мислило, већ нека једном постављени циљ, Југославију, неотступно, ма и сами самцати за сад, бране. Јер изван тога је све кукавиштво и декадентство, први знак пропасти царског соја који досад нигде и никад, за толике векове, не пође уназад, јер се никад не поколеба да пође лакшим, већ увек тежим и опаснијим путем.

^х Ово је писано после споразума Мачек-Цветковић.

Нека не падну у искушење да пођу за хрватским примером. Мала ће бити одговорност Хрвата сутра, јер им је далеко мање дато од истинске величине и замаха. А нека знају и другу, и не мање важну ствар, да прво „треба извадити брвно из ока свог“, јер тако се пре може видети шта је у оку брата свог.

*

Наш предлог за споразум је био кратак: нека Мачек каже јавно да је Југославија његова земља цела целцата. После тога, кад то каже, не треба нам никакав споразум. Ми ћемо се упети свом снагом да др Мачек завлада Југославијом, па нека уређује сва питања, па и хрватско.

*

Ми не видимо да се има храбрости, истинске, да се иде до дна наше бајке - да своје зло сагледамо, истински и јуначки, онако као што су нам стари јунаци своје најтеже кржаве ране без опијања смели погледати. Све нам изгледа да непрестано са себе хоћемо да скинемо кривицу, тражећи на кога бисмо је бацили, а кад то учинимо, онда прекривени српском етикетом, ми мислимо да је то довољно за нашу снагу. Не чини нам се да имамо смелости да сагледамо наше отпадништво од Христове истине, услед чега су нам пресахли толики извори чојства и јунаштва, а домаћини су нам то престали бити.

Све бисмо рекли да Срби не виде да им је сва величина и лепота, и снага, и слава, и мудрост, баш у тој христовности и крстовности. Него би хтели као да се зову Срби, а да буду богати као Енглези, да се заклињу у Српство, а уживају као Французи, да мудрују као Немци, да лукаве као Италијани. Не виде, тако изгледа, Срби да из свог корена снагу морају црпсти, а не из немачког ни италијанског ни америкашког, ни англо-француског. А тај корен је у Христовој снази, мудрости и љубави - које се учени Срби стиде и једва храбрости имају да и саме обичаје кришом, и као извињавајући се, испуњавају. Не велимо да је Христова истина дата или намењена само Србима, већ само имамо на уму: плодови српског живота без Христа и његове истине су опори и горки, а плодови које доноси живот српски на Христу саграђен, могу се мерити са слашћу, и крупноћом и мирисом, са плодовима ма кога народа и ма кога било времена.

*

Не кривимо, дакле, Хрвате. Окривимо себе. Нашом слабошћу греховном њина снага греховна се хранила и ојачала. И не трчимо да подржавамо брата свог нејаког, већ ходимо својим путем христовним и крстовним.

Све друго ће бити дато због тога и кроз то.

*

Ми се никад нисмо хтели упуштати у јалову дискусију да ли смо један или три или четири народа. За нас лично јасно је да смо један народ. Али оне, који у то не верују, нисмо ни покушавали да у то убедимо. Место тога ми смо истакли друго гледиште: јединство судбине. Нема добра ни Србима ни Хрватима ни Словенцима ни Бугарима без једне јединствене државе, као јединственог инструмента - јединства судбине... Ми и с Мађарима имамо извесне географско-политичке заједничке интересе, као и с Грцима, као и с Румунима, као и с Албанцима. Па ипак нас то сазнање не може одвести до једне заједничке државе, јер немамо једну судбину, већ само извесне интересе. Само с Хрватима, Словенцима и Бугарима имамо једну судбину: несрећа њихова неминовно мора бити и наша - док код оних других може, а не мора. Јер код југословенских племена долази до изражаја не само географија и политика, већ и исто порекло, исти језик и везаност за исто стабло.

*

Они који говоре да је Југословенство заблуда, треба да се окрену својим прецима и расправе: ко је у заблуди, преци или потомци? Да ли они који су на основу тринаестовековног посматрања дошли до закључка да ни Срби, ни Бугари, ни Хрвати, ни Словенци не могу да изграде своју судбину сами, него да ће доћи до највећег свог друштвеног, политичког и економског изражаја само стварањем једне заједничке народне државе. Да ли су у праву или заблуди они људи који су створили то мишљење на основу искуства од 1.300 година или они који сад говоре да је Југословенство заблуда, а који до тога долазе на основу искуства од само седамнаест година... Није заблуда ни Југословенство ни Југославија, него је заблуда, само начин како се ишло тим путем од 1918. године наовамо. Он се може критиковати од свију и свакога, али се у пут не сме дирати.

Изван тога пута је заблуда. Тринаест векова се тумарало тим другим путевима а видели сте какву сте историју имали и немојте се враћати уназад. Ја верујем да је за ових седамнаест година

многи од вас био предмет мучења, неправде и гањања, али не заборавите прошлих 1.300 година. Живот кроз тринаест векова треба да је у вашој свести више присутан него ових прошлих седамнаест година.

*

И у политици су водеће правило за нас оне Богом надахнуте речи св. Августина: У оном што је нужно - јединство, У оном што је различно - слобода, У свему пак - љубав.

Они који хоће јединство у оном што није нужно, у оном што је различито, греше против слободе и развијају мржњу.

Они који неће јединство у оном што је нужно, немају љубави па губе слободу.

Ми смо, пак, за јединство, па и за централизам у ономе што је нужно и битно. У ономе што није, јесмо за слободу.

Али у свему смо за љубав.

Тако ми дајемо сваком своје: јединству оно што му припада, слободи оно што јој дугујемо. У свему, пак, љубав.

Уверени смо да смо на добром, једино добром путу.

*

Човек је психичко биће и он мора да осети психичку везу која га веже са онима које он зове својој сабраћом. Није довољно да говоримо један језик, није довољно да живимо у једној земљи, нити је довољно да нас иста правна веза уоквирује, па да кажемо: ми смо чланови једног народа. Није довољно то. Потребно је да се осети психичка веза, мисао, воља, осећање између чланова једне заједнице.

Нема људске заједнице без људске мисли, без вере у заједнички пут, у судбину, и нема људске заједнице без љубави, која из те мисли и из те вере произилази.

Кад нема људске заједнице без тих услова, не може ни заједничка држава бити, где ти претходни услови нису обезбеђени. Није довољна политичка државна ограда да људе задржи у заједници.

*

Ми кажемо да народ не долази зато до изражаја што нема снаге, а нема снаге зато што је подељен. „Дом који се дели, мора пропасти“ - рекао је Христос. Никада и никоме делење и цепање није дало снаге.

*

Ако су људи у друштву, ако су људи у заједници, онда мора да се осети једна заједничка свест. Нема ли тога, онда се сваки за себе осети слободним да ради по својој вољи. Нема ли једне велике воље, која загрева наша срца, која скупља, удружује и уједињује наше воље, онда сваки од нас сматра да је слободан да ради шта хоће и онда настаје рат свих против свакога.

*

Људе у држави не држи толико сила, колико заједничка мисао. Ако су ипак у држави заједно, а немају заједничке мисли, онда свако иде за својом мишљу, а то доводи до распада заједнице. Чим се у заједници запазе знаци распада, лако ћете узрок утврдити: нема заједничке мисли.

Па ипак, ако сви мисле подједнако, тиме још није спречен распад заједнице. Може и то да буде, па ипак, иако сви мисле једнако, то још није заједничка мисао.

*

Политика је у ствари управљање државном и народном судбином. Честити људи брижљиво управљају својом имовином, нежно подижу своју децу, родољубиво испуњавају своју дужност према домовини. Тим својим бригама и нежностима испуњавају цео свој живот и сваки дан у њему. Али, државна и народна судбина су много веће ствари, јер све њихове бриге и нежности, ако држави и народу буде рђаво ишло, слистиће као стихија зла коб док се оком трепне. Зато уколико је неко брижљивији према своме дому, нежнији према својој деци, тим више мора да има у памети питање: како се управља мојом домовином? И не само да од судбине домовине зависи његова имовина и његова деца, него и они без имовине и они без деце везани су више, него што би се то и на први поглед рекло, судбином своје државе и народа. Као на броду каквом што путује морском пучином, што путницима главно питање мора бити: како се управља бродом коме сам поверио

своју породицу, себе и своју имовину, тако, и са апсолутно истим значајем, мора грађанин да поставља себи питање: како се управља мојом домовином?

*

Онај који би рекао да политика, по правилу, нема везе са честитошћу и после тога мирно спава нека зна да је најнебрижљивији домаћин и најбездушнији отац који се може замислити.

*

У дому где родитељи живе у међусобној лажи, шта мислите чиме ће деца, храњена лажју, родитељима узвратити? Разуме се опет лажју. Не може бити друкчије у државној заједници. Државни управљачи видеће у свим случајевима, где држава треба да се ослони на грађане и њихове грађанске врлине - како тих врлина, које су се на парадама лако испољавале - нема. Ни службеници неће искрено поверену дужност вршити, јер лаж засићује целу атмосферу и њеном утицају сасвим су недовољна препрека „правила службе“, кад сви људи знају да су толика друга правила, већа и важнија од „правила службе“, која су њихови претпостављени повредили.

*

Престоли су тако чврсти по природи својој да се могу изгубити само, ако се грешке, и то не тако мале, начине. А те грешке чине цареви и краљеви, племићи и властодршци, хотећи да посисају власт из својих права, а да горчину својих бремена од себе одбаце.

*

Јасно је да су већ настале појаве изазвале дубоке промене у свету...

Зато је очигледно да оно што је у прошлости било или изгледало добро и корисно, док се ствари нису тако промениле, не мора бити добро и корисно за садашњост и будућност.

Зато слепо везивање за старе формуле, без испитивања њихове унутрашње особине. може бити тако исто од штете, као што би узимање лекова по старим рецептима од ранијих или туђих болести, могло бити убитачно по болесника.

Зато нам још мање може помоћи везивање за старе политичке формације које су опет саме везане за овакве старе формуле и рецепте.

*

У истраживању праве суштине огромних политичких, економских и друштвених проблема, као у истраживању сваке истине, могу успети само они који су се ослободили од сваке готове формуле и од сваке готове формације и који су решени да истину нађу по сваку цену у стварности животној, макаквих их жртава стало то истраживање, и да се за њене захтеве боре.

ВЛАСТ И ВЛАСТОДРШЦИ

Људско друштво не може очекивати ни од једног свог уређења неко стање блажене среће, мира и радости, с обзиром да сами људи остају растрзани страстима, немиром, грехом. И то не само у друштву националном, већ и интернационалном. Човечија природа има у себи жудњу дубоку за тим и таквим поретком, али такав поредак није могућан у друштву щудском. Све се дешава као да људи имају слику једног друштва за којим жуде, а начин да до њега дођу није им дат. Уствари, дат им је, али зато треба да људи појединачно победе много шта у себи, пронађу равнотежу коју немају -па тек потом би се могло очекивати такво друштво национално или интернационално.

*

Латини су једном речју „ауторитас“ звали и оно што ми зовемо **власт**, и оно што зовемо **углед**. Другим речима, кад носилац убије углед, власт остане у његовим рукама као празна љуштура. Власт без угледа није права власт. А то опет значи да режим стварне и потпуне одговорности не може доћи у свачије руке.

У данашње тако изузетно бурно време, време тако трагичних револуционарних потреса, очигледног рушења освештаних обичаја, вековних установа и „необоривих“ мишљења, данас народном и државном судбином не смеју руководити, било на влади било ван ове, људи ситних особина и нечасних занимања.

*

Не могу исти, лаки и површни лекари, који су дали погрешну дијагнозу о болести и погрешне лекове прописивали, док су други лекари непосредно на ту грешку прстом указивали, -

наставити са лечењем по истинској дијагнози и са правим лековима. Нема ни једног болесника или његових родитеља или старатеља, који би оваквим лекарима могли да дозволе са лечењем, већ би ове отерали и позвали оне који су одувек истину видели и на њу указивали.

*

Није да људи буду постављени за ministre па да буду стварно влада. Формално они су влада. Али да буду стварно влада, они треба стварно да владају приликама. Отуда је и дошла реч влада. Ова реч значи: предвиђање догађаја унапред и предузимање таквих мера да се, из њих, по целину извуку највеће могуће користи, односно најмање могуће штете -једном речју владати приликама...

*

Кад влада не влада приликама, онда прилике, као бесни коњи, обарају владу - ни по вољи једних ни по вољи других, већ по највећем и најтврђем закону, по природи саме ствари. Само је тада за земљу и народ штета огромна па се може догодити и пропаст без могућности лека и поправке.

*

Ситни људи имају право да не виде огромне историске догађаје. Они могу да кажу: ја видим само онолико колико моје очи непосредно око мене гледају. Сваки од њих може да каже: за мој занат, за моју трговину, за моју њиву - ја видим довољно. И они сматрају да немају ту способност да управљају државом и народом... Међутим, људима који сматрају да су позвани да кажу како треба управљати земљом и народом, а они о судбоносним догађајима ништа не говоре, могло би се рећи с правом: да их не виде или неће да их виде. Таквим људима има се заиста шта замерити.

*

Свет не може бити задовољан када му се само каже да постоје закони, да су ти закони објављени и да се налазе одштампани по многобројним издањима. Све хоће да види да се ти закони материјализују и извршују, да су поштовани и вршени бар у најгрубљим потезима од оних који су први и позвани да се о извршењима закона и поштовању поретка, на њима заснованог, старају.

*

Има неких не организационих, већ функционалних услова који се морају особито поштовати, нарочито од оних који буду на челу организације, а преко ње и на челу државе.

Први такав услов је оно „Дубровачко правило“ што је уклесано више улаза у Кнежев двор у Дубровнику: „Они што државним пословима управљају, своје нека забораве“.

Други такав услов јесте: онима што у име државе употребљају силу, мора прво лице да сија истином и правдом. Без тога је сила - насиље, тиранија.

Знамо да сила може много. Сваки дан то видимо. Али трајност делу не даје само гола сила, већ она заснована на истини и правди.

Трећи услов јесте: ни један режим нема право да чини народ горим него што је. Сваки је режим као домаћин на њиви. Дobar домаћин не гаји крива, већ права стабла, добар домаћин не умножава кукољ и коров, већ племенити усев.

Какав би то режим био који би друкчије радио: који би помагао злу да победи добро, који би помагао пороку да победи врлину...

*

Државник мора ако не буром да управља, а оно бар да чува државни брод да га бура не одагна тамо где ће се разбити. У тихо пристаниште да склони брод, ако му ништа друго не остаје. Али државнику више него капетану лађе стоје на расположењу и средства за борбу против саме буре. Он мора да испита одакле и зашто „дува бура“, па да он, ако затреба, буру одува. Јер ако тако не ради, његово је присуство излишно: дуваће ветрови и буре и без њега, па ће брод државни гонити час лево, час десно по океану живота...

У нашим крајевима где владају буре народ мисли да постоје места где се бура родила, друга где је ојачала, и трећа где се већ снажна појављује. Ово народно веровање ја бих сасвим практично применио. Кола се не заустављају кад добију највећу брзину на низбрдици, већ одмах у почетку се коче да такву брзину и не добију. Потражио бих „места где се бура рађа“ и ту прво не бих дао да се роди, -или, ако не будем могао то спречити, ја бих се одмах с малом и нејаком буром у коштацхватио, а не бих чекао док она порасте.

*

Ма колико бурно време било, крмари државног брода морају знати куда воде брод. И уколико је време бурније, утолико је њихова дужност већа и одговорност страшнија.

*

Политика царства земаљскога је политика кратке стазе. Како би сићушни хрчкови и јежеви могли имати орловске очи да виде дугу стазу бивствовања?... За политику земаљскога царства може се рећи да не бира средства. Бира их према мери својих људи и краткој стази на којој се све и свршава. Шта би сићушни на краткој стази са вечним вредностима радили?

*

Није довољно имати власт по закону и држави: треба и морално оправдање власти.

*

Могу ли се у политици постићи добри резултати, ако се пренебрегну они закони морала које грађанин обичан у свом свакидашњем животу мора да испуњава, ако неће да дође у сукоб са строгим законима државним.

Нама изгледа да је заиста незгодно да се по овоме и може расправљати.

*

Из многобројних примера, које сам имао пред очима, утврдио сам да се власт врши лакше и стварније уколико је карактер носиоца власти пунији јунаштвом и честитошћу.

*

Само стварна и потпуна власт с једне стране може себичне и рушилачке склоности јединке ограничити, - а с друге стране њене градилачке способности истицати, изазивати и усклађивати. Али таква власт мора бити везана за потпуну и стварну одговорност. И то свију претставника њених.

*

Друштво би требало да буде као једна колона која се осећа као целина формално и стварно. Колона формално има једно вођество, а стварно кроз њу се провлачи један осећај солидарности: сваки члан колоне има бојазан да се они челни не издвоје и не избију напред толико да се колона прекине и да они позади оне челне више не могу да стигну. Шта ради у таквом случају командир колоне? Смени челне, нареди да четврти вод изађе напред. У друштву, смена челних, не иде лако, јер у људском друштву они који су напред, мисле да је то неко њихово право, да је то нешто што се не сме такнути. Зато промена челних у људском друштву не иде лако, али увиђавност захтева да се челни обазире позади па да увек виде где се налазе последњи редови њихове колоне. Не захтева од њих то само морал, солидарност, Бог, већ и њихов сопствени рачун.

*

Сматра се да се власт може свакоме да да. Обично се мисли да је власт, као какав чаробни плашт којим се могу свака плећа огрнути и да он од најнедостојнијих може да направи достојне. Али није тако. И под лављом кожом могу се сагледати магареће уши. Плашт власти не само да никакав лични мањак носиоца не заклања, већ, напротив, још га више истиче. И зато, ако дође ауторитативни режим у руке кукавице и шићарције, онда постаје режим без ауторитета, без угледа, а то је за такав режим бољка без пребола, бољка од које се мора умрети.

*

Природа ствари, тај најмоћнији законодавац, ауторитативним режимима поставља изванредно тешке захтеве. И само они који те захтеве испуне, могу се сматрати за успеле. Остали доживљавају слом. А ове услове морају овакви режими да испуне да би успели:

1. Изванредно познавање стварних прилика и њихових развојних могућности;
2. Разумна одлучност и доследност;
3. Развијено осећање истине и правде;
4. Апсолутна материјална незаинтересованост;
5. Служење највећем добру целине.

*

Ко ће највећу силу поверити људима који су с правдом раскрстили; који за Бога и душу не знају; који о правди ни говорити не смеју!

*

Сваки поредак, ма којег народа и ма какав био, представља извесну равнотежу. Ни у једном поретку дужности и права не могу бити подједнако на све распоређени. Неко може имати више права, зато и више части, али зато мора имати и више дужности. Ма какав био поредак, ако они што имају права, част, власт, испуњавају дужност потпуно, - нема нити може бити револуције. У том случају политичко-друштвена зграда је чврста, постојана.

Деси ли се обрнуто, деси ли се да они што држе власт, имају права, обасути почастима уживају сласт, забораве на оно главно, због чега је управо та власт у њиховим рукама, откуда им и због чега су им дата права, почести и сласти, - деси ли се да забораве на дужности, - онда се равнотежа поквари, зграда друштвено-политичка се љуља и мора се срушити.

Ето како настаје револуција.

НАРОДНА САМОСВОЈНОСТ

Није сваки политички облик добар за сва времена и све народе. Један и исти облик, у исто време, код раних народа, неће дати исте резултате. Нити у једном народу, исти режим, у разна времена, може имати исте последице. Јер је политички облик, и начин владања, режим, само оквир, форма, да тако кажемо, за читав низ друштвених стварности.

Садржина у држави (народ са својим карактерима) није безоблична, као течност, па да се помири са сваким обликом. Велики утицај режим врши на њу, али ма какав био тај притисак, друштвене стварности успевају, после дужег или краћег времена, да политичким режимима дају онај облик који им боље одговара. Јер је утицај ових на режим далеко већи и трајнији него утицај режима на њих. Отуда се мора закључити, да су политички облици променљиви и да, нарочито, зависе од друштвене стварности.

*

Није могућа никаква добра политика онде где нису прави људи на правим местима. Где се дух рођени и пут прави и закон унутрашњи газе и одбацују, па место тога нам се све дало на подражавање туђем духу, туђем путу и туђем закону.

Народи и људи, који немају свога духа, морају пропасти. Само **свој** дух одржава живот.

*

Ако нисмо своји духовно, како ћемо бити политички и економски. Ми смо стално рђаве копије: били смо Енглези или Французи, сада хоћемо њих да оставимо, а да копирамо Немце и Италијане. Част свима. Све су то велики народи који су били, или су сад, или ће бити велики - све по заслуги.

Али, ми нисмо они. Ми смо воћка као и они у воћњаку Божјем, али друга врста воћке. Ми морамо у дубину свога бића, у историји нашег порекла и узраста тражити свој закон, свој дух, свој пут.

*

Хибриди су без потомства. Само оригинали имају право на живот. Копије имају малу вредност.

*

Свако мора да живи по своје унутрашњем закону, по свом личном закону, а не по туђем, спољашњем, интернационалном. Народ је осећањем, навикама, изрекама, везан за закон. Настаје питање: у чему је тај закон? Наш је закон врло кратак, али зато врло велики. Он има само три принципа: домаћинство, јунаштво и чојство. То је закон нашег народа. И ако наш народ живи по овом закону, онда су му плодови крупни, слатки и благородни, а ако не живи, онда му „секира лежи у дну стабла“.

*

Нису сви људи једнаки као што нису ни све воћке једнаке. Не може енглески народ да живи по закону српском, нити је пак немачки закон разумљив за српски народ. Други је закон код трешње, други је код шљиве, други је код јабуке. Тако су другојачији и закони живота код разних народа.

*

Али један народ може да изађе из свога закона, да се изроди. Може и човек да се изроди па да не осећа у себи никакву духовну везу са својим народом, да га се одриче. Тако могу и народи као целина да учине, да оставе законе свога живота и да пођу на туђи пут.

*

Светле народне традиције представљају народно искуство. Народ без традиције је народ без искуства. Јуче је родило данас. И мртве ствари имају своју историју, а камо ли живи људи, и још више велика народна тела. Традиција није само мртва прошлост, већ она везује у великој мери и садашњост и будућност. У најбурнијим временима, добро схваћена власт традиције може да замени размишљање.

*

Све што је супротно хришћанском духу и светлим народним традицијама, мора брижљиво, при изградњи опште националне културе, бити одстрањено. Само тако можемо бити сигурни да никаква узалудна лутања нећемо учинити.

ОРГАНСКА МИСАО

Индивидуе усамљене живети не могу. То знају и индивидуалисти. Само не знају да није могућ живот индивидуе у простом збиру с другим индивидуама, већ у органском друштву, у коме је она прво члан породице, затим сталежа, затим покрајине, и, напослетку, нације своје, која је оквир кроз који је она учлањена у човечанство. Јемство за правду, за ред, за благостање јединке - то је поштовање тог органског природног поретка.

*

Кажу, постоје класе, постоје друштвене класе. Чланови тих класа су солидарни, а не постоји солидарност између разних класа. Право је чудо како је та мисао могла да се одржи до сада и да добија још и данас приврженике, право и велико чудо. То би значило, имамо шуму и у тој шуми дрво, једно, два, три, педесет, стотину дрвета итд. И сад замислимо да су солидарни између себе: све корење у шуми, сва стабла у шуми, све гране у шуми, све цвеће између себе. Таква се мисао не може одржати. Није истина да постоји солидарност корена у једном дрвету и корена у другом дрвету. Често пута, кад су једно до другог, жиле и жилице у једном дрвету посвађају се око поделе интересних сфера са жилама и жилицама у другом дрвету... И, ако сада ту слику пренесемо на наше људске прилике, онда ћемо видети да није истина да је класа у једном народу солидарна са класом у другом народу.

Замислите кад неко повиче: „Сељаци свих земаља уједините се!“ и „Радници свих земаља уједините се!“, па то је исто као кад би неко повикао: „Све корење из шуме, уједини се, сва стабла из шуме, уједините се, све гране уједините се!“ Међутим, док су живе и здраве не могу се ујединити. Кад их човек посече, онда могу као гомила мрвог грања, мртвих стабала, да се уједине за ватру. Али, док живе, док врше своју природну функцију, не могу да се уједине. Везане су солидарношћу интереса за своје стабло, за своје лишће, за своје цвеће.

Класа није органски појам, класа је механички појам. Он зависи од тога колико ко има имовине, а имати иметак, имовину, то је ствар случаја; и у животу човек може бити данас у једној, а сутра у другој класи. Зато је то механистички, а не органски (појам), не стална социјална но пролазна, привредна категорија, а ми у нашој органској филозофији не можемо да се ослонимо ни на шта друго него на оно што из живота извире.

Не можемо стати на гледиште да треба решавати питања појединих сталежа. радничког, сељачког, трговачког и других, сваког понаособ. Јер ко решава питања појединих сталежа посебно, тај чини неправду онима другима. Тиме штети целини, а тиме опет и оном сталежу чије је питање покушао да реши, пошто ни један сталеж не може да буде без другог, као што дрво не може без корена, без грана, без лишћа, без цвета и плода.

*

Народ један, то је као једно огромно стабло. То стабло има на себи разне делове који врше разне функције. Има делова на том стаблу који живе у земљи, лишени светлости дана, лишени додира са ваздухом, бар у оном обиљу у којем га гране и надземни делови имају. Не може стабло, не може држава да буде без тих који су у земљи, и нека знају и они над земљом да и они не могу без оних доле. Има стабла, има грана и лишћа, и цветова и плодова. Свега има на једном дрвету

или уједном народу. И то је све повезано таквом заједницом судбоносних интереса да није могуће окрњити један део а да целина при томе не осети, ако не одмах а оно врло брзо.

*

Једна нација - то је биће које има за собом прошлост, испред себе будућност, а у датом тренутку није прост збир њених чланова. Отуда, усрећити једну нацију непосредним усрећењем њених јединки није могуће.

*

Разумемо да је интерес народне заједнице суверен. У том смислу нема никаквог другог интереса већег од њеног. Али ни то не може бити интерес једне, данас живеће генерације, већ интерес народа схваћеног у његовој вечности и бескрајном низу поколења која га сачињавају. Јер често интерес народне заједнице, схваћене тако, у народној вечности, може бити у супротности са интересом једне народне генерације.

*

Да би тело могло бити здраво, ћелије морају бити здраве, Основна биолошка ћелија на којој се тело заснива мора бити здрава. А ћелија друштвена - породица - оболела је, тешко оболела.

Мало има случајева да нађемо светле ћелије, ћелије које зраче снагом, породичне ћелије из којих се може надати да ће доћи нови људи. У самој ћелији друштвеној, у породици, настали су такви односи, да свака страна говори само о својој праву, а не говори о својој дужности, и не говори о испуњавању великих функција због којих је ту, него говори о својој интересу, о својој прохтеву.

*

У једном великом народном телу сви су делови тога тела тесно повезани један за други, и није могуће вређати, тешко вређати битне интересе једног дела, а да се то после, можда с интересом, не врати не само онима који су вређали, већ и оним деловима који су то пасивно посматрали.

*

У сваком великом прегнућу однос између бораца и твораца с једне стране и прилика и неприлика с друге стране, јесте неповољан за прве. Никад људи нису бројем променили прилике да пођу на боље...

Кад би број побеђивао, онда би и стада, и чопори, и крда нешто велико значили. А знамо да није тако... Снагу не даје број. Врло често број значи слабост. Снагу врло често имају и малобројне групе. Ако кад је имају, онда друго иде само од себе. Истина је и то, да они разумнији оцене то тек доцније, кад се већ пише историја.

*

Органска мисао полази од чињенице да људска јединка, по правилу, не живи изван људске заједнице. Према томе, њој је заједница потребна ради њеног добра. Отуда јединка људска, супротно индивидуалистичкој мисли, не може имати у првом реду своје личне интересе, већ у првом реду мора имати пред собом интересе заједнице којој припада. Потчињавајући себе заједници, људска јединка постиже процват заједнице, па тек кроз то и свој. А из те чињенице излази, да заједница људска (породица и нација у првом реду као природне појаве, у које човек сам рођењем долази) није прост збир својих чланова, већ има своје биће независно у многоструком од њих, јер она постоји и траје, надживљавајући их, као што је постојала и пре њих.

И док је индивидуалистичка мисао позивала јединку да води рачуна једино о својој срећи и да ће тако, усрећивањем јединке, постићи и своју срећу и срећу целе заједнице која је само њихов збир, дотле је живот показао да милион себичности сабраних дају општу несрећу, а уједно и несрећу јединке.

Напротив, ако се за владајући систем узме органска мисао: да јединка има у виду интерес целине, заједнице, онда ће се срећа заједнице и постићи, а преко тога ће и јединка постићи своју личну срећу.

*

Само су два излаза:

један - задружне и органске државе - који хоће да ограничи необуздану игру индивидуалних интереса у привреди, политици и другим друштвеним односима пред интересима целине, а да при

том сачува породицу, приватну својину, приватни подухват, људску слободу, људско достојанство и људско право;

други је - комунизам са бољшевичком државом - у коме се, истина, необуздано игра индивидуалних интереса у економији и политици стварно обуздава, али по скупу цену рушења породице, укидања својине, ограничавања људске слободе, достојанства и права.

Трећег излаза нема.

Они који то не виде, у ствари, гурају ствари баш на други излаз.

Само органска мисао, која јединки налази место у породици, у нацији, у држави, у човечанству, у васељени - може да реши безнадежно стање данашњице. Само органска мисао, која даје објашњење положаја човека у свету: откуда је ту, зашто је ту, куда води судбина његова, која су средства судбине његове - само та мисао може да открије пут и идеал да пронађе.

КОЈИМ ПУТЕМ?

Лажна хуманистика XVIII до XIX века размекшала нас је све, па се сваки напор, жртва и борба, сматрају теретом, који треба избећи. А истина је пред нашим очима. Хлеб се само немилосрдним гњечењем може умесити. Човек се рађа у крви и мукама. Зрно не може дати плода док не умре. Приклонити главу над тим истинама, саобразити своју филозофију њима, као животом свуда присутном садржају, схватити да је лудило покушати да се тај садржај животни промени пред нашим појмовима, већ наше појмове ускладити са оним што стално посматрање живота открива у њему, значи омогућити себи основе сваке мудрости, а нарочито политичке.

*

Дух индивидуалистички неће да зна за нацију и државу, кад је у питању интерес, прохтев, ћуд или осећање јединке.

*

Нација тражи чврсту брачну заједницу. Јединка се често томе противи и руши брак.

*

Нација тражи чврсту породичну заједницу. Јединка се често томе противи и руши породицу.

*

Нација тражи опште пожртвовање јединке начелом јунаштва. Јединка врло често гази то и гледа да избегне већи напор или опасност јунаштва.

*

Влада ли нацијом индивидуалистичка мисао („где је добро - ту је отаџбина!"), онда таква нација мора опадати и, не успе ли да се тргне, и пропадати и пропасти.

Напротив, овлада ли нацијом мисао органска, - да су све јединке, породице, покрајине, редови и сталежи само делићи и удови једног огромног народног тела, - онда таква нација расте, напредује и цвета, јер су поштењем и јунаштвом савладани сви посебни прохтеви, осећања и интереси појединаца, породица, крајева, редова и сталежа.

*

За власт се мора везати таква одговорност, да сви слабићи и кукавице, сви неваљалци и користољупци, као некад с фронта, побегну у позадину, где им је и до сада било место.

*

Ми најбоље знамо како су тешка и преопасна времена. Како нема времена за губљење, како треба радити брзо. Али, исто тако и овде је она народна тачна: „Преко је прече -наоколо ближе". Није свака пречица и ближи пут. Често је само наоколо ближе.

*

Само прави пут, народна мудрост каже, јесте и најкраћи пут. На сваком другом, човек мора изгубити много више времена.

*

Питање брзог изласка из данашње невоље јесте у ствари питање правилног решавања, јесте, дакле, питање правога пута. А то опет значи, да је питање правога пута не само питање идеолошко, већ и питање врло практично: како ће се најбрже и најкраће решити основни привредни и државни проблеми?

*

Не може се ићи новим путем а служити старим методама, надахнутим старим духом.

*

Са полумерама и полуљудима је свршено. Исто тако: с пајацима, с марионетама, с људима папагајима што туђе мисли само знају да понављају, а ни једне њихове рођене у глави немају - с кукавицама и кукумавкама, с полупоштеним и непоштеним, с изелицама и сладострасницима, са неозбиљним и плитким, површним и сумњалицама, - са њима је свршено. Време и догађаји траже пуне мере и целе људе.

*

Хоћемо да сваки, од најмањег до највећег службеника, одговара за оно што уради, и то одмах и стварно. Хоћемо да млади и слаби увиде, да је савесност и честитост сасвим корисна и практична врлина, кад их већ сама врлина не привлачи. У томе можемо успети без потреса, само ако се увиди да не могу бити сви некриви. Неко мора да одговара: или онај који треба или они који су пропустили да доведу на одговорност онога, који је требао да одговара.

*

Хоћемо да идемо светла и уздигнута чела. Досадио нам је свима смрад и трулеж.

*

Хоћемо да се наш народни живот врати основама свога народног духа и морала, да засолимо свој живот правдом и истином, јунаштвом и мучеништвом.

Хоћемо да нам држава буде алат народне судбине, да нам држава буде народна у правом смислу, а не само по форми национална, а у ствари да је ненародна.

*

За разлику од материјалистичког схватања живота, ми верама признајемо онај значај које оне имају. Није то никаква политичка концесија с наше стране. То је само признање стварне вредности.

*

Ми налазимо да се вере могу не признавати само на штету једног народа, његове вредности, његова духа, његове снаге.

*

Нама се мора признати да гледамо са дубоким поштовањем и разумевањем на верско питање у нашем народу. Чини нам се зато да имамо права да кажемо своју мисао сасвим отворено: народ у нашој држави мора да живи у миру и љубави. То држава мора да обезбеди. То спада у њене прве задатке.

Вере - у свом трајном и вечитом задатку - сигурно да неће и не могу изазвати штетна међуверска и међуплеменска трвења. И догод буду на том терену, верне словенској организацији, морају једино и могу бити предусретане свуда у држави са дужним признањем. Не буду ли у стању да се одрже на тој висини, наићи ће на државу, чија је власт исто тако од Бога.

*

Да би се у озбиљним тренуцима могли конци догађаја размрсити, правилне и брзе одлуке донети и донете извршити - најбоље снаге ума и карактера морају суделовати у општим пословима Отаџбине.

То је на све тмасте и тучоносне облаке, на све буре и све трусове наш став и наш одговор. То је Основни закон Отаџбине. Сви њени други закони извиру и управљају се по овом основном и вреде, уколико његову владу омогућују.

Нема жртве која се, кад је овај закон поштован, не подноси. Ни опасности којој се тада у сусрет не одлази. Нема чамотиње која може да савлада одушевљење, тај урагански животни елан, што је од појединаца у стању да створи скоро једно тело; толико њиме бивају повезани у једно осећај и воља свију.

Жеља за служењем и жртвовањем постаје тада заразна. И владање и господство тада добијају карактер служења и жртве.

Отаџбина тада развија неслућене снаге. За све напоре завршни рачун увек надмашује прорачун. Тада чак и пропаст Отаџбине постаје њено бујање и снажење, и њена набујала снага ломи и гробне плоче као набујала река у пролеће тешку ледену кору.

*

Има само један начин, само један излаз да се не оде у марксизам-бољшевизам.

Тај излаз јесте права и велика, истинска револуција. Ова револуција не тражи, на силу Бога, рушење и крв као болшевизам, па ипак је једина истинита револуција, јер она у основи мења садашњи поредак. Она удара у материјалистичко схватање света. Она напада на капиталистички поредак друштва. Она обара либералистичку заблуду политике. А све то постиже великом преображајном способношћу, постављајући људску јединку на њено право, природним развићем одређено место према породици и нацији, успостављајући надмоћност интереса нације и породице над интересима јединке и одређујући њен прави духовни однос према васељени.

*

Ми хоћемо мир своме народу да повратимо - прави мир, Христов мир, Божји мир. Не трули мир устајале и мирне баре, него мир ведар и светао, и мирисан, онај мир благословених и славних висина у нашем народном животу. Ко ће дати тај мир и ко ће га вратити, ако га ми сами, пре свега, немамо? Како ћемо га извојевати сутра, ако Христом не унесемо мир у свој дух и ако Он не постане господар наше душе? Ко ће донети радост народу, ако је ми прво сами немамо? Како ћемо једно и друго изборити за Друге, ако у својој души и духу немамо и једно и друго? Зато припремајмо себе на борбу страховиту. Наоружајмо дух свој Христовим миром и радошћу! То је прво и најглавније наше оружје. Само тако наоружани бићемо залог народне победе.

*

Нису само у питању начела и програм, па чак ни убеђења у њихову исправност. За победу тих начела, за испуњење једног програма треба извесних карактерних црта код оних који та начела и програм носе и хоће да испуњавају. Треба прво верности која долази из дубине и снаге убеђења. А у верности треба истрајности и пожртвованости. Треба бити испунитељ својих начела и свога завета.

*

Треба времена, треба се враћати сто пута на једну мисао, треба је излагати у разним облицима, треба је пружати под разним светлостима, док полако свет не отпочне да схвата и разуме ту мисао.

ИСКРЕ

Ако је једна мисао прожела цело биће, она ће се разгранати, расцветати и плода донети. А плод је главно.

*

Често је најлуђе урадио баш онај ко мисли да се може само умом руководити. Јер ум нешто зна, а много више не зна. Али „највеће мисли из срца долазе“.

*

Страшило још може неке штеточине од мога бостана отерати, али људе, који знају да је то само страшило, сигурно отерати неће.

*

На сваком тегу показана је његова тежина. И ако на два тега стоји исти број килограма, треба ли да су исте тежине? Треба, али често нису. Има и правих и лажних тегова.

*

Ниједном пупољку није осигурано и обезбеђено да ће се развити у цвет - а цвету у плод.

*

Највеће несреће по друштво настају и од рђавих влада, али још и више од лажних појмова који, раширени у масама, делују као истине и доводе до претешких трагедија.

*

У свакој карикатури има помало истине. Иначе није чак ни карикатура.

*

Живо и мртво се мора раздвојити и не иду заједно, ма какве их драге везе раније спајале. Човек сахрани родитеља свога са жалошћу и чашћу, али себе живог не сахрани тамо.

*

Револуције су ретко кад добре. Али револуција је више факт него право. Управо она је земљотрес у праву. Разуме се, да се чињенице, које је она испретурала, доцније претварају у право.

*

Заиста је свако убиство подло и гадно, али убиства из заседе и с леђа су најгаднија.

*

Лаж, односно непотпуна истина, згодно фризирана и дотерана, то се не може дозволити, јер може завести народ. Истина ће му, додуше, једног дана бити јасна, али то ће бити доцкан.

*

Човек који је брз да види туђе зло, тај баш чини тако, како није ред да људи у општењу једни с другим чине.

*

Свако живо ткиво после своје повреде реагира витално. Макар да ће угинути за један секунд доцније, за тај секунд оно је живо и оно отклања рушевине, спречава ширење несреће и иредузима ново грађење. По тој виталној реакцији познаје се да ли је повреда нанета за живота или после смрти, јер повреде на мртвом телу су без виталне реакције.

*

Сви знају да племенити усев не расте сам од себе, већ тражи труд и то систематски труд. Напротив, коров расте и ђика чим човечија рука није ту да се противу њега бори.

*

Свако грађење и успињање је тешко, теже од рушења и силажења. Та истина је морала сваком пасти у очи. Па ипак је сви, па чак и сасвим паметни људи не виде, нарочито кад се она има да примени на друштвени живот.

*

Искуство је својина целога бића, својина целога човека. Човек који њега има нема потребе ни за каквим знањем. Искуство човеку не може нико ничим да одузме. И човека, који такво искуство има, нико не може да разувери.

*

Добре се одлуке не одлажу.

*

Мржња је страховити експлозив. Радити са мржњом, то је радити с опасним разорним средством, - страшнијим и опаснијим разорним средством него што је ма који експлозив који су људи пронашли.

*

Живот без одушевљења то је чамотиња -предсобље смрти.

*

Морална спрема је несумњиво један од најважнијих чинилаца за сваку победу. Разум је величина и пад човечији. Ми можемо разумом да меримо звезде, да им одређујемо пут, да помоћу њега израчунавамо удаљеност земље од сунца, али то је све мало према непознатој и вечном. Да би разум био разуман он мора знати своје границе. У противном он постаје неразуман.

*

Ништа није тако чврсто као саучешће у злу. То је јаче од пријатељства. Људи, саучесници у злу - везани су злочиним и срамотом. Растајући се, саучесници се излажу опасности да буду откривени. Зато самољубље свакога саучесника саветује свакоме од њих слогу и одржавање заједнице.

*

Ако наше срце није чисто, не можемо ступити у везу с Богом.

*

Не личе ни један дан на други, а камо ли године.

*

Не могу људи однеговани, одрасли и уживљени у атмосферу времена које одлази да схвате, приме и учине неминовне потезе времена које долази...

*

Не треба Господу помоћ наша, већ наша љубав. Све што се од нас тражи и што можемо Богу дати, то је љубав свога срца. По тој се љубави мере и сва наша дела.

*

Бог је истина. Зато наша уста не смеју говорити лаж. Ми морамо живети у истини и кроз истину, и за истину.

Разне су болести и разни лекови. Међутим, све се може исправити ако се има љубави и стрпљења.

*

Погрешно је гледиште да суд може у својој слободи и независности и кривицу, такозваним слободним тумачењем закона, да оправда.

*

Искуство је својина целог бића, а знање је својина само разума. Знање се не доживљује, већ улази у главу (прелазни магацин) и инвентар овог магацина се сваког часа расходује.

*

Неизмеран је дух, али све што он није, измерити се може. Беспросторан и невремен, обухвата и простор и време. Нематеријалан, влада материјом.

*

Што су опаснија времена, то је све више потребно сузбијати лажне вести, њихове проносиоце и паничаре.

*

Нико један народ не може уништити као он себе сама.

*

Неће Бог ништа изгубити, ако Његову снагу и величину нико не признаје. Ако ко има нешто да изгуби, то је тај који не признаје.

*

Опасност долази због непознавања истине.

*

Као сунчана светлост, истинита мисао прво обасја врхове планина.

ЧОВЕК

Пут ка слободи не води кроз лаж, већ кроз истину. То не кажу моја грешна уста. То вели сам Христ: „Истина ће вас ослободити!”

*

Човек по природи избегава опасност. Прима је исто као и труд. Цела природа - и мртва и жива - влада се исто тако као и човек: иде линијом мањег отпора. Само свец и јунаци побеђују закон инерције у себи, излазе испод његове власти. Зато су изузеци. Просечан човек, дакле, грађење и успињање прима само као оно што се избећи не може, као нужду, као принуду. Иначе их избегава.

*

Ништа горе нема него срце људско затворено, а мржњом испуњено. Нема разума, нема снаге људске која може да објасни и најјасније ствари срцу људском, затвореном и мржњом испуњеном.

*

Сигурно је да бестидност и није ништа друго већ практична манифестација духовне ослабљености, духовне большевизације, рушење хијерархије, вредности духовних и дисциплине духовне - првог предзнака оног другог решења: телесног и материјалног које мора за претечом својим доћи.

*

Ако су капије срца затворене, до разума човечијега нећете доћи, па да му и саму математичку истину изнесете.

*

Никад јунака није било много. Огромна већина људи воли да иде путем лакшим, путем најмањег отпора.

А јунаци се не владају по том закону. Ослободили су се тога закона коме робује цела мртва природа. Поставивши себи циљ, они иду овоме без обзира на тешкоће, опасности и жртве.

Али ако их никада није било много, остали свет коме није било дато да буде јунак, бар је осећао њихову изузетност и величину. Распознавао их је и уважавао. Узимао их је себи за углед. Налазио се под њиховим утицајем. Тежио да их подражава. У томе, разуме се, није много успевао,

али је једна несумњива добит била: ако није могао постати јунак ни светац, чувао се да не постане кукавица и шићарџија.

*

Скромнога и мирнога човека неће оставити светли духови. Човека пакоснога, надменога и уображенога одмах прихватају зли духови. Њему они истичу како је паметан и велики, а он то радо прима.

*

Лаж је велики порок у приватном животу. На кратким стазама, међутим, помаже. За дугачке стазе није нимало подесна. Брзо се открива.

*

Зли или тамни духови распаљују код човека самољубље, и то људе квари.

*

Народ само правим јунаштвом може бити владан и управљан.

*

Слобода има два значења: слобода правога човека и слобода људске животиње... Слободу може имати само прави човек и нема тога ко би му је могао отети (могу га затворити или убити, али он је и тамо слободан). А она друга слобода, то је обијање шипки на кавезу у коме су затворене звери.

*

Може човек бити паметан и без надимања.

*

Примати лажни глас као истину, то значи прво показати мало памети. А упасти у панику поводом тога, значи бити кукавица, и више него кукавица, јер се такав плаши од измишљеног баука.

*

Природа ствари трпи и подноси све врло дуго. Дужници и грешници мисле да су дугови и грехови избрисани, али, у ствари, они су само нагомилани.

*

Љубав често захтева од човека да буде непопустљив, па чак и немилосрдан према другима.

*

Кажу да је кукавица смрдљива птица, па често зато мења гнездо. И она сама себи смрди. И мора да промени место. Полети и нађе друго гнездо. Првих неколико дана не осећа се смрад, а после мора да се осети, јер она га носи собом и не може се растати од њега. Од гнезда може, али од смрада не.

*

Пилот, љигави и млаки, упућује страшно питање: „А шта је истина?" Шта је то истина? Те четири речице осветљују заиста трагичном светлошћу стари свет. Многи учени људи трудили су се да докажу да хришћанство ништа није донело. Али на сукобу та два света, види се, колика је огромна разлика: док оптужени о пореклу своје каже да је дошао до истине и да о њој сведочи, дотле онај који треба да му суди, представник старог света, и духа, на реч истина - као да ју је први пут чуо, као да појам истине није знао, као да у његовом језику нема речи за њу, као да се буди - пита: шта је истина?

Да ли би могао тако питати човек који зна за истину? Не, свакако не. Тако пита само човек који је убеђен да нема истине или да човеку није приступачна. А ако нема истине - нема ни одређеног пута. Онда нема ни идеала. Онда нема ни одређеног борбеног стремљења. Онда има само лутања, како ветар дува. Како би могло да не буде лутања за човека који пита шта је истина?!

*

Ако сами себе не држимо, ако не владамо собом - ништа смо.

*

Треба имати у себи љубави. Много је лакше данас немати је и пустити да дивља мржња завија у срцу као вук у гори.

*

Има само један излаз и ни један други. Нико нас не може ослободити него истина. то је речено још пре две хиљаде година. Али не истина написана у књигама, него ношена кроз људске душе. Страдати ради истине.

*

Прва особина јунака је способност да се жртвује за другог или за више ствари (чој-ство). Та особина показује већ умањено или бар оплемењено самољубље. Како је узрок свих прљавих, непоштених послова у самољубљу, то је јасно да човек са умањеним самољубљем тешко да може пасти у ред оних који своја недела чине из самољубља.

*

Љубав је многоока и многокрила, више види, даље и боље него мржња којој се вид отвори само у мраку, као сови уклетој.

*

Нема људи који би сматрали да се може бити добар старешина а да се буде кукавица, али зато ће већ бити доста таквих који ће сматрати да честитост није баш тако много потребна.

*

Не може човек, који има скрушено срце и смирен дух, да не угледа истину. Мука је са оним људима који мисле да су нешто научили, а нису срце променили.

*

Љубав према свом народу је редовни становник душе нормалног човека.

*

Нема посла нејуначког, већ само нејунака на послу. Јер чим јунак на посао дође, као сунце кад се у дан пробије кроз тежак облак, што не само осветли, већ украси, обогати, ољубави ствари и душе, тако и у најобичнијем послу, на око нејуначком...

*

Истинском хероју мора бити што ближа истина, па би увреда за њега била прећуткивати је и забашуривати недостатке. Јер сунце има пега, па и великих, али може и да их издржи. Други се испод њих не би ни видео.

*

Један закон влада целом природом, и органском и неорганском. То је закон лености, закон инерције. Томе закону су само јунаци и мученици успели да се одупру. Само те две врсте, та два типа људи у стању су били да надвладају закон лености у себи.

*

Свака жртва и свако јунаштво је као „град на гори“: треба да светли људима и народима. Без њих би им било мрачно путовати по кратком им, али мучном и тешком путовању.

*

Врло је мали број људи који су без труда, од првог тренутка, били јунаци.

*

Људи се маскирају зато да некога својим изгледом доведу у заблуду.

*

Прави човек се ни према мањим стварима не опредељује из сићушног става, већ из орловске перспективе.

*

Није лако бити човек. То је врло тежак занат. То није посао који се периодично свршава. То је стална борба са самим собом. А тешко је сваки дан бити човек. Има храбрих људи који то не могу бити. Ко жели да буде човек, тај сваког тренутка мора бити човек, а то значи да мора бити спреман за борбу са самим собом и са злом које га окружује сваког часа.

*

Свет је тако састављен да јунака има увек мало. Велика већина осталог света није ни јунак ни мученик. Додуше, то још не значи да мора бити кукавица и шићарција сваки онај који није јунак или мученик. Тај свет је материјал од кога може постати или јунак или мученик, или кукавица или шићарција.

*

Много је лакше видети део истине него целу истину.

*

Живот је стална борба. Непрестано има да се бори, при томе може и да се пада, али треба и да се диже са крајњом решеношћу да се подигне и иде путем који даје снагу коју човек по разуму никада не може да добије.

*

Истина се тражи са љубављу која човека чини независним и то прво према самоме себи.

*

Велика дела нису везана за звање, а трајност славе не зависи од дужине живота или дужине времена употребљеног на посао.

*

За сваки озбиљан народни посао потребно је пре свега имати много љубави. Ваља осетити откуцаје народног живота и с љубављу их примити у се, и с љубављу их проникнути и пронаћи у лавиринту разних површних изгледа праве узроке криза, и то све с љубављу, не гледајући ни лево ни десно... Та љубав даје после сама од себе и друго двоје: мудрост и снагу. Ко онога првога нема, ни мудрости ни снаге реће имати. Само права и велика и чиста љубав може учинити и дати човеку мудрости и снаге да у лавиринту разних привидних решења пронађе оне путеве, оне излазе који једино воде циљу.

*

Мука, борба, рад и напор услови су везани за наш овоземаљски живот. Избегавање тога свети се човеку, мада он по својој физичкој природи тежи да увек иде линијом мањег отпора, као и сва мртва природа. Међутим, прави успон појединаца и друштва јесте у прихватању линије већег отпора.

*

Чојством је јединка себе ограђивала и савлађивала, да би другој јединки интерес очувала, - а јунаштом је себе савлађивала и покретала, потчињујући себе служби вишим заједницама којима је припадала: породици, задрузи, племену, народу.

*

Сваки човек може бити кукавица, па исто тако и херој. Човек је као музички инструмент који је способан да одзвања и најнижим и највишим тоновима.

*

Недоличан је положај човека да некоме одобрава, а да се сакрије дубоко у ров, избегавајући да поднесе неку жртву, јер чува своју драгоцену кожу.

*

Све је могуће човеку који за себе ништа не тражи.

*

Човека је лакше натерати да пође на јуриш по отвореном брисаном простору, на непријатеља који га чека у рововима, него натерати људе на побеђивање своје личне лености у њиховом рођеном, најважнијем животном интересу.

*

Знам да правде међу људима не може бити, док су људи, али дај да видим жудњу за правдом, па да се утешим. Знам исто тако да ни радости сталне међу људима ни мира сталног не може бити, али дај да видим жудњу за радошћу и за миром, па да се утешим. Знам да су људска уређења и установе увек пуне недостатка, али дај да видим жудњу и труд за побољшавањем, па да се утешим.

*

Ко нема љубави према Богу, коме је срце хладно према Богу, тај не може имати љубави према ближњему па ни према своме народу. Чак и када добро чиниш, то није из љубави него из неког другог рачуна, а такво добро ништа не помаже, јер није право и чисто, већ помрачено и упрљано неким прљавим интересом, који ако се у почетку не види, после бива све јаснији.

*

Не упоређујте себе с другим људима, јер ћете тако лепо испасти, нешто и по истини, а више по самољубљу, које ће вас улепшати. Већ упоређујте себе с ликом Христовим и мерите себе у светлости његових речи, па ћете онда сами видети шта сте и какви сте. Господ је забранио људима да се упоређују међу собом и назвао је то „квасцем фарисејства". Чувајте га се, јер то убија душу више него икакво друго оружје.

*

Самозадовољнима Господ није ни дошао. Онима који се осећају здрави, непогрешни, снажни, Господ није потребан. Горде и поносне Господ оставља и пушта да њихова охола мисао као динамит руши њихово срце. - Не упоређујте се, дакле са другим људима, јер ћете на путу живота заостати и скаменити се, као Лотова жена, кад се, упркос забрани да се окреће на горући Содом, окренула, па је на месту у камен претворена. Не упоређујте се са другима, јер ко су ти сви с којима се упоређујете: грешници као и сами што сте.

*

Ако нешто позајмимо, онда морамо и да вратимо, јер није наше. Ако туђу мисао позајмимо, она је код нас без корена, ретко кад успе да пусти жиле, осуши се и увене. Особито кад се то чини случајно, без дубока уверења, које је као и дубоко прекопана земља за пресађену биљку.

*

Не распитујте се много каква је ситуација у свету. Више гледај каква је ситуација у твом срцу.

*

Ако си кротак и смирен срцем, теби неће ни падати на ум да будеш ни охол, ни окрутан, ни надут, ни искључив, ни разметљив... Јер будући пун љубави, ти се не можеш надимати гордошћу и охолошћу, јер то једно друго искључује, а одатле, из љубави твоје, доћи ће права поука шта треба да чиниш.

*

Ми нисмо у стању да учинимо ни једно дбро дело, а да се због тога не шепуримо као ћуран по дворишту. Нашој гордости нема граница. А Божија смиреност је неограничена. Зато Бог најпре од људи смирење тражи.

Ко нема смирења, не може имати ни љубави ни чистоте ни жеље за истином. Зато смиреност мора да буде прва људска врлина.

*

Сијајте делима пред другима, па ћете одмах осетити да иако сте по чину и положају мали, да ви водите служећи.

*

Савлађујте своје страсти, држите себе у руци, господарите собом да бисте друге могли водити јер нико није могао водити другог ко прво собом не влада и себе не укроти. Ако се и попне на власт, а са собом није претходно рашчистио, онда ће с власти утолико страшније пасти уколико је већа власт била на коју се испео, баш као неук коњаник што ће горе настрадати што се на снажнијег коња попео.

*

Охолог гордељивца Господ не подноси, народ мрзи. Мишљу срца њихових разара Господ гордељивце. Својом мишљу ствара Господ светове, а мишљу гордељивог срца разара гордељивце. Чувај се да не личиш на њих.

*

Треба себе моћи држати на узди. Треба себи господарити. То је доказ чојства.

*

Док је јунаштво бранити себе од другог, чојство је бранити другог од себе.

ЧОВЕК И РЕЛИГИЈА

Нека би све знано о Исусу била легенда -за часак да и ми тако кажемо - онда је то легенда саткана од најсветијег, најчистијег, најнежнијег што је душа несрећног човечанства могла дати. Онда је то најсветије, најчистије и најнежније а самим тим и највеће уметничко дело што је човек дао. И не дело једног човека, већ - о, ви, што вам је „колектив" стално на уснама! - целог људског колектива у његовом временском, вековном трајању. Нека је данас Исусова личност само уметничка легенда и нека није кроз векове била нада, уздање, помоћ, заштита, лек, надахнуће, уздизање, покајање -и слобода и храна милијардама предака наших, што су сигурно стајали пред Његовим ликом или у подножју Његова распећа полагали своја бремена, своју слабост, своју немоћ, своје роптање - па је нису могли ни смели прогонити.

*

Бог је створио свет и човека из љубави. Човеку је све потчињено и то се види. Али треба да се и човек потчини Богу. Међутим, човек се одметнуо од Бога, заволео је све пролазне ствари, а Њега непролазног заборавио и, у најбољем случају, у неки кутак забацио. Човек данас воли створено, а Творца неће да позна.

*

Разум је у човека без вере пустошан, а у човека са вером плононосан и плодотворан.

*

Постоје грешке срца и грешке разума. Грешке срца се много разликују од грешака разума. Грешке разума се лако признају. Ако ја напишем: два пута два су пет и ти ми кажеш да сам погрешно, ја то одмах признајем и спреман сам да исправим, чудећи се како сам тако нешто могао написати. Са грешкама срца ствар стоји много теже, јер су то грешке дубоке. Грешке које задиру у домен душе, не признају се лако, јер ту треба изменити цело биће. Кривој души немогуће је признати да је крива.

*

Човек који верује иде путем мудрости, а не путем знања. Боље је мало знања, а више мудрости. Много знања, а мало мудрости -готова лудост. Против разума ради онај који отсеца разум од вере, јер га чини неплодним.

*

Није истина да је човек који верује мало паметан. Човек од вере иде путем мудрости која је изнад знања.

*

Увек се треба плашити два греха: гордости и очајања. То су амбиси с обе стране пута човековог. Зато не ваља ниједно ни друго. Једно води у пропаст, а друго у малаксалост, па и у очајничко самоубиство.

*

Разум сам оправдава потребу вере и доказује да је човек без ње исто што и богаљ.

*

Паскал лепо каже да је најважнија ствар за разум да мисли: одакле је дошао, зашто је дошао, где и зашто иде? Такво размишљање одвешће га вери.

Човек је слободан. Слобода води на два пута: или к Богу или ка Сотони. Бог није хтео робове - машине. Зато нам је дао слободну вољу.

*

Цела људска историја није ништа друго него једна дуга велика борба Бога и Сотоне око душе људске. Бог је њен законити господар, њен творац, а Сотона је отимач.

*

Свет може постати човек ако и не иде у пустињу. Није важно чиме се бавимо у животу, већ како живе душа и срце наше, са Христом или са „кнезом овога света”.

У првом случају, живот у Христу или са Христом води светаштву органски, као из горушичног семена што се развија дрво на коме се птице небеске одмарају.

У другом случају нема ни заметка Христовог и човек је живећи овако пао на испиту овде на земљи.

*

Ми не знамо станиште где је наше срце смештено. Али знамо сигурно да је то станиште средиште нашег бића. Ту се ми састајемо с Богом.

*

Да би зрно донело плода, мора њива бити добро узорана. Тако мора бити и са њивом наше душе. Та њива је добро узорана ако је душа испуњена верским животом.

*

Хришћанство и свака друга религија није доктрина, већ доживљај.

*

Не може се научити интелектуалистичким начином да човек светли. Мора се живети моралним животом да би човек светлео.

*

Ако хоћемо да светлимо, морамо да одржавамо везу са централом. Наша морална централа је Христос. Ми ћемо остати светиљка без светлости, ако се не вежемо за ту централу.

*

Лоза без чокота не може да донесе плодове. Тако и човек без Христа. Само у заједници са Њим може да се донесе плод користан.

*

У пролеће орезана лоза пустиће ластаре и зелене листиће који ће се зеленити пет до шест дана и на одсеченој лози. то је резервна храна која их храни, а потом ће се они сасушити. Тако и ми можемо да листамо и да цветамо са резервом, али пропадамо и не доносимо плода ако смо одсечени од Христа.

*

Ко себе добро познаје, ко зна како је уистини много грешан и недостојан (сваки је човек такав, и то је први знак живе душе људске, а знак је мртвила душе кад човек мисли да је без греха или са малим гресима) -тај другога тешко осуђује.

*

Чија душа нема мира и радости, не може да поднесе Христов лик, бежи од њега. У чијој души љубави нема, већ се мржња гаји и подиже, тај не може да подноси с миром поглед Исусових очију.

*

Угледајте се на Христа и ту. Он, безгрешни, који је носио тело наше да би нам могао предати истинито сазнање о Богу и човеку, није био брз да осуђује. И кад су му довели блудницу, ухваћену на делу, која је по закону Мојсијеву требала да буде каменована, Он позва присутне и рече: „Ко је од вас без греха, нека први баци камен на њу!“ Затим је погнуо главу и писао нешто по песку. А кад је поново подигао главу, пред собом је видео само грешницу: остали, застиђени, били су отишли.

*

А у једном апокрифном јеванђељу је за-писано како је стајао Исус крај језера и раз-говарао са фарисејима и књижевницима. Усред разговора наиђе од некуда краставо, рањаво и шугаво псето. Сви присутни са страхом задигну своје хаљине да их псето не оскрнави својим додиром, а Он, пречисти, помилова шугаво и краставо, рањено псето говорећи: „Гле, како има лепе зубе!“

Бог је љубав. Ми морамо из нашег срца избацити сваку мржњу, а њено место испунити љубављу, јер је то једини услов да се вежемо с Богом. Бог је љубав, а ми смо мржња. Мржња је била увек рђав савезник. Она никада никакву истину није могла да открије, она никакав живот није могла да изгради. Нема примера у људској историји да се икакво друштво на мржњи заснивало и на њој изградило. Све што је изграђено и све што постоји, на великој љубави изграђено је - и на истини.

*

Није циљ да ти само усмено славиш Бога, већ да чиниш онако како је то Господ рекао: духом и истином, јер само од такве хвале и молитве Богу може бити користи. Као што сијалицу са централом не може везати свака жица, тако не веже човека с Богом свака молитва, већ само она која искрено и истинито из срца тече.

*

Никад не заборавите да „Господ царствује“, да је све у Његовој руци и да Он никад не оставља оне који су Му верни. Облаци, ако сунце и покрију, оно ипак сија изнад њих и поново ће се појавити. Победа је обезбеђена само путу добре воље и крста, - овом путу и ни једном више. Само они који иду тим путем, могу рачунати да ће им догађаји дати за право и да ће све њихове жртве и муке бити крунисане победом.

КРАТКА БИОГРАФИЈА ДИМИТРИЈА В. ЉОТИЋА

Димитрије В. Љотић рођен је 12. августа 1891. године у Београду од оца Владимира и мајке Љубице рођене Станојевић. Основну школу и гимназију учио је у Смедереву и у Солуну, где му је отац био конзул краљевине Србије. У Солуну је завршио гимназију, те се потом уписао на Правни факултет Београдског Универзитета. Дипломирао је у Београду 8. јула 1913. године. У јесен 1913.

године одлази у Париз на постдипломске студије. Из Париза се вратио 1914. године пре почетка Првог светског рата. 1. септембра 1914. године позван је у војску. Учествовао је у борбама током 1914. и 1915. године.

У зиму 1915. са српском војском се повлачио кроз Албанију. Учествовао је у пробоју Солунског фронта 1918. године. Приликом гоњења Немаца и Бугара, које је српска војска силовито терала из Србије, Димитрије В. Љотић био је рањен на Овчем Пољу. По завршетку рата 1919. године био је постављен за командира железничке станице у Бакру, у Далмацији. Ту се 16. априла 1920. године десио комунистички штрајк железничара. На делу пруге коју је осигуравао, Љотић је сломио штрајк и завео ред. Демобилисан је као поручник 17. јуна 1920. године, те се ускоро оженио с девојком из Бакра, Ивком рођеном Мавринац. Венчали су се септембра месеца 1920. године у Смедереву где су засновали свој дом.

Након венчања Димитрије В. Љотић је 22. септембра 1920. године положио адвокатски испит у Београду те је отворио своју адвокатуру у Смедереву, где се уједно бавио организовањем земљорадничких задруга, које је успео да обједини у Савез, чији је председник постао. Иако није желео да улази у партијски живот новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, очеви пријатељи су успели да га активирају у Радикалној странци, те је постао Председник омладинске организације радикала у Смедереву. Међутим, године 1926. напушта Радикалну странку као дисидент, те је 1927. године изашао на изборе са дисидентском листом Радикала, која је победила службену странку, али Љотић није био изабран за посланика јер није имао потребан количник.

После тога се увелико посветио задругарству. По жељи Краља Александар I Димитрије Љотић је фебруара месеца 1931. године постављен за Министра Правде на ком положају је остао до септембра исте године. После погибије Краља Александра основао је 1934. године Југословенски народни покрет „ЗБОР“. Са покретом је излазио на изборе и 5. маја 1935. и 11. децембра 1938. године. После пуча 27. марта 1941. године Димитрије В. Љотић је постављен за команданта VI Пешадијског допунског пука с којим је ушао у Априлски рат. После велике трагедије у Смедереву 5. јуна 1941. године, Влада генерала Недића га је поставила за Изванредног комесара за обнову Смедерева, на ком је положају остао до повлачења у Словенију, где је 23. априла 1945. године погинуо у аутомобилској несрећи код Ајдовшчине. Имао је синове Владимира и Николу и кћерку Љубицу.

Боривоје М. Карапанцић

БИБЛИОТЕКА ОДГЛАС

Основни разлози покретања библиотеке Одглас леже у настојањима да се издавачком конценијом и јавним говором о Балкану (као стварном источнику индоевропске културе) ослушне биће српског етно-територијалног простора и српске духовности уопште.

Своју издавачку концепцију ова библиотека заснива и гради у оквирима балканске епистеме објављујући све оно што би представљало документе умности и народноне повеснице нашег народа и језика и што је трајно уграђено у наше национално биће као тајна његовог опстанка. Неизбежно присуство српског етно-историјског корпуса захтева осветљавање оних затомљених идеја и принципа који су уграђени у темеље европске културе и цивилизације а који се, често, у својим аутентичним облицима још увек могу пронаћи у српском културно-историјском простору. Поготову се могу јасно сагледавати у простору нашег Светосавског православља као поузданог заштитника и чувара од свих конверзија које су неизбежна пропратна појава током разних историјских удеса, али су и нужна последица срамних деловања наших псеудонационалних елита, нарочито у последњем веку.

Библиотека Одглас представља скромни допринос указивања на мемо фонд нашег народа у оквиру којег је изграђен културни, историјски, политички и Светосавски свесрпски национални идентитет.

За издавача
Добрислав Ђуровић

Главни и одговорни уредник
Секретар уредништва Снежана Поповић

Књигу препоручују
Бранко Ђурчин Саша Адамовић

Коректура
Александар Ного

Идејно решење корица, ликовна и графичка опрема
ДОБРИЦА КЊИГА

Штампа и повез
Арт-принт, Нови Сад

Издаје и дистрибуира
ДОБРИЦА КЊИГА

П. фах 113, 21101 Нови Сад
Тел: 063/531-944 ++381-63-531-944

ЧИТАЊЕ ИСТИНЕ

СВЕСРПСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ КЛУБ ЧИТАЛАЦА ДОБРИЦА КЊИГА

П. фах 113, 21101 НОВИ САД, Србија, СР Југославија
Тел: 063/531-944. ++381-63-531-944

Објављено у библиотеци Одглас

1. Светислав Давидовић	СПЦ у БиХ (од 960. до 1930. год.) - 3. издање
2. Иван Вуковић - Лазо М. Костић	ИСТИНА - ЧИЈА ЈЕ БОСНА?
3. Проф. др Лазо М. Костић	ВИДОВДАНСКЕ БЕСЕДЕ
4. Проф. др Лазо М. Костић	ВЕКОВНА РАЗДВОЈЕНОСТ СРБА И ХРВАТА
5. Проф. др Лазо М. Костић	О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / ЋИРИЛИЦА И СРПСТВО
6. Архимандрит Данило	КАЗИВАЊА О РАЗНИМ ЧУДИМА - 2. допуњено издање
7. Проф. др Лазо М. Костић	СРПСКА ВОЈВОДИНА И ЊЕНЕ МАЊИНЕ
8. Проф. др Лазо М. Костић	КРАЂА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
9. Проф. др Лазо М. Костић	ЊЕГОШ И ЦРНОГОРЦИ
10. Проф. др Лазо М. Костић	НАСИЛНО ПРИСВАЈАЊЕ ДУБРОВАЧКЕ КУЛТУРЕ
11. Проф. др Лазо М. Костић	АРМИЈСКИ ЂЕНЕРАЛ МИЛАН НЕДИЋ
12. Проф. др Лазо М. Костић	КАТОЛИЧКИ СРБИ
13. Проф. др Лазо М. Костић	ПРАВНИ ИНСТИТУТИ У ЊЕГОШЕВИМ ПЕСМАМА
14. Проф. др Лазо М. Костић	О СРПСКОМ ИМЕНУ
15. Проф. др Лазо М. Костић	НАУКА УТВРЂУЈЕ НАРОДНОСТ Б-Х МУСЛИМАНА
16. Проф. др Лазо М. Костић	СИСТЕМАТСКО РАСРЂЉАВАЊЕ СВЕТОСАВСКЕ ЦРКВЕ
17. Симо Матавуљ	БОКЕЉСКЕ НОВЕЛЕ (Припремио Горан Максимовић)
18. Владика Николај (Велимировић)	МИСЛИ О ДОБРУ И ЗЛУ (цепно издање)

У припреми

Владика Николај (Велимиронић) МОЛИТВЕ НА ЈЕЗЕРУ (цепно издање)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

242 886.1- 97

ЉОТИЋ, Димитрије В.

Закони живота / Димитрије В. Љотић. –

[1. отаџбинско изд.] - Србиње ; Нови Сад

: Добрица књига, 2001 (Нови Сад : Арт принт).

152 стр. ; 15 cm. - (Библиотека „Одглас“ ;

књ. 26) (Цепно издање ; бр. 3)

(Издања Добрислава Ђуровића)

ISBN 86-83587-03-7

Кратка биографија Димитрија В. Љотића /

Боривоје М. Карапанџић: стр. 146-148.

© 2001, by "Dobrica book", Cultural and Publishing agency